

5/6/2013

MASTER
SPECIAL
EDUCATIONAL
NEEDS

PBS IN HET CLUSTER 4 ONDERWIJS

Celine van Bergen, studentnummer: 2192805 |
c.vanbergen@student.fontys.nl

Inhoud

Samenvatting.....	4
Hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling.....	5
Probleemstelling en persoonlijke motivatie	5
Professionele rol en relevantie	5
Kernbegrippen.....	5
Eerder onderzoek	6
Hoofdvraag.....	6
Deelvragen	6
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	7
School Wide Positive Behavior Support	7
Gedragsinterventies	8
Internationaal onderzoek.....	9
Internaliserende en externaliserende gedragsproblemen	10
Hoofdstuk 3: Onderzoeksmethodologie	12
Doel van het onderzoek	12
Onderzoeksparadigma's.....	12
Onderzoeksstrategie	12
Respondenten	13
Ethische principes.....	13
Onderzoeksmethodes, instrumenten en data-analyse.....	14
Kwaliteit van het onderzoek.....	15
Hoofdstuk 4: Data-analyse en resultaten.....	16
Data verzameling.....	16
Documentonderzoek.....	16
Uitgangssituatie.....	16
Nulmeting.....	17
Interventies	19
Eind meting.....	22
Conclusie op data niveau	25
Hoofdstuk 5: conclusie en discussie	26
Onderzoeksdeelvragen.....	26

Onderzoekshoofdvraag:	27
Discussiepunten	28
Aanbevelingen	29
Aanbevelingen voor mijn werksituatie.....	29
Aanbevelingen voor vervolg- of vergelijkend onderzoek.....	29
Literatuurlijst	31
Bijlagen	34
Bijlage 1: vragenlijst.....	34
Bijlage 2: antwoorden vragenlijsten.....	37

Samenvatting

In dit onderzoek wordt de invloed van een PBS-interventie op een klas in het cluster 4 onderwijs beschreven. Centraal daarbinnen staat de invloed van PBS op internaliserende gedragsproblematiek. Er is internationaal onderzoek gedaan naar de invloed van PBS op externaliserende gedragsproblematiek. Deze onderzoeken zijn positief over de PBS aanpak. De invloed op internaliserende gedragsproblematiek wordt daarin minder beschreven. In mijn praktijk loop ik regelmatig tegen het probleem aan dat het lastig kan zijn het gedrag van een kind of groep te reguleren met behulp van straffen en belonen. In dit onderzoek beschrijf ik wat de invloed van een PBS interventie is op het reguleren van gedrag van kinderen. Ik ga in op de gevolgen van de interventie. Hierbij kijk ik naar mijn eigen praktijksituatie: kinderen met voornamelijk internaliserende gedragsproblematiek, maar ook kinderen met externaliserende gedragsproblematiek. Door middel van een onderzoeksstrategie die uitgaat van principes van actieonderzoek kom ik tot een antwoord op de onderzoeksvraag. Door het uitvoeren van een beginmeting zijn de behoeften van de kinderen uit de klas beschreven. Vervolgens zijn er een aantal PBS interventies uitgevoerd. Hierbij staat vooral het aanleren en voordoen van gedrag, complimenteren en uitspreken van verwachtingen centraal. De kinderen worden betrokken bij het onderzoek doordat zijzelf de regels bedenken. Hierbij staat centraal wat zij belangrijk vinden. In de eindmeting is een positieve verandering zichtbaar. Dit zowel bij de kinderen met meer internaliserende gedragsproblematiek als bij de kinderen met meer externaliserende gedragsproblematiek. Alle kinderen geven aan dat er meer rust is in de klas. Ook ik als leerkracht ervaar dat er een positievere sfeer heerst. Uit dit onderzoek zijn een aantal aanbevelingen voor de praktijksituatie gekomen. Deze gaan vooral in op de voordelen van het inzetten van een PBS interventie. Enkele aanbevelingen zijn het bepalen van gedeelde waarden, het betrekken van de kinderen bij het maken van de regels en het voordoen van het gewenste gedrag.

Hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling

In dit hoofdstuk bespreek ik de aanleiding en probleemstelling van mijn onderzoek. Vervolgens beschrijf ik welk eerder en vergelijkend onderzoek er binnen dit onderwerp geweest is. Tot slot benoem ik mijn onderzoeksvraag en bijbehorende deelvragen.

Probleemstelling en persoonlijke motivatie

Het afgelopen jaar heb ik binnen het speciaal onderwijs, cluster 4, gewerkt, daarvoor heb ik stage gelopen in het reguliere onderwijs. Ik liep vaak tegen het probleem aan dat het lastig kan zijn het gedrag van een leerling of groep te reguleren met behulp van straffen en belonen. In deze verschillende werkomgevingen zie ik bij ongewenst gedrag regelmatig correctie en straffen als middel om grip op het gedrag van een leerling of groep te houden. In het kader van mijn professionele ontwikkeling heb ik als doel om meer zicht te krijgen op leerlingen binnen het cluster 4 onderwijs en de begeleiding hiervan. Ik vind het belangrijk om leerlingen op een positieve manier te benaderen en zo het beste uit ze naar boven te halen. Een tweede doel uit mijn Persoonlijk Ontwikkel Plan is het vormgeven van Passend Onderwijs en inclusie binnen mijn eigen onderwijs. Ik wil me meer verdiepen in het positief benaderen van een groep kinderen (met of zonder gedragsproblematiek) en onderzoek doen naar de effecten van een positieve benadering. Dit om passend onderwijs met een positief pedagogisch klimaat te bieden voor alle leerlingen in mijn groep.

Tijdens de opleiding heb ik kennis gemaakt met School Wide Positive Behavior Support (SWPBS), ook wel PBS genoemd. Een van de uitgangspunten van PBS is het reguleren van het gedrag door middel van een positieve benadering. In Amerika wordt deze aanpak al breed ingezet. Hier in Nederland zit het in een opstartfase. De eerste scholen zijn er enkele jaren geleden mee gestart.

Ik ben nieuwsgierig geworden naar ervaringen van PBS binnen het speciaal onderwijs cluster 4. Een vraag die bij mij op komt is op welke wijze het een haalbare en realistische aanpak is binnen ons onderwijs. Ik werk op een speciaal onderwijs school, cluster 4. *'Deze school biedt onderwijs aan leerlingen met ontwikkelings- of gedragsproblemen of psychiatrische problemen die zich vooral internaliserend uiten (teruggetrokken gedrag, in zichzelf gekeerd, angstig en moeilijk contact met andere kinderen)'* (schoolgids, 2009). Ik ben benieuwd of PBS een toegevoegde waarde heeft in de groep 7 waarin ik lesgeef.

Professionele rol en relevantie

In eerste instantie schrijf ik dit onderzoek in het belang van de kinderen in mijn klas. Ik vind het belangrijk om als leerkracht te luisteren naar wat de kinderen belangrijk vinden en dit samen met de kinderen op te pakken. Als leerkracht is het mijn taak om ervoor te zorgen dat alle kinderen zich veilig voelen en zichzelf optimaal kunnen ontwikkelen. PBS claimt ervoor te zorgen dat je preventief aan deze punten kunt werken. Dit werk ik verder uit in mijn theoretisch kader. Hierbij probeer ik ouders en collega's zoveel mogelijk te betrekken. Door het uitvoeren van dit onderzoek wil ik kijken wat het gevolg van een PBS interventie op een groep kinderen op een cluster 4 school is. Hierbij kan de school baat hebben, omdat andere leerkrachten effectieve interventies kunnen overnemen om in hun eigen klas uit te voeren. Hierdoor versterk ik mijn professionele rol binnen het team van mijn school.

Kernbegrippen

De volgende kernbegrippen staan centraal binnen mijn onderzoek:

- School Wide Positive Behavior Support (ook wel PBS genoemd)
- Positief pedagogisch klimaat
- Internaliserende gedragsproblematiek
- Externaliserende gedragsproblematiek

Eerder onderzoek

In de afgelopen jaren is er veel onderzoek gedaan naar het effect van PBS op het gedrag van kinderen. Er is onderzoek gedaan in Amerika, maar ook in Europese landen zoals Noorwegen. Uit deze onderzoeken blijkt dat PBS een beproefde aanpak is die bewezen effectief kan worden geïmplementeerd en die vooral effect heeft op kinderen met externaliserende gedragsproblematiek (Barrett et al., 2008; Muscott et al, 2008). In hoofdstuk 2 kom ik hier uitgebreider op terug.

Ik ben benieuwd naar de meerwaarde van het inzetten van de PBS aanpak binnen mijn werksituatie: een cluster 4 school met voornamelijk kinderen met internaliserende gedragsproblematiek. Het volledig inzetten van een schoolbreed PBS traject duurt meerdere jaren. Ik ben benieuwd wat de ervaringen van de kinderen in mijn klas zijn na de twee maanden waarin ik dit onderzoek uitvoer. Ik werk daarbij de volgende hoofd- en deelvragen uit:

Hoofdvraag

Welke gevolgen heeft een PBS interventie op het pedagogisch klimaat in de klas in groep 7B van mijn school met daarin voornamelijk kinderen met internaliserende problematiek?

Deelvragen

1. Wat is de pedagogische visie van mijn school en hoe sluit deze aan op de theoretische principes van de PBS aanpak?
2. Welke rol heb ik als leerkracht bij het invoeren van de PBS interventie?
3. Hoe ervaren de kinderen het pedagogisch klimaat in de klas en welke behoeften hebben zij ten opzichte van het PBS traject?
4. In welke mate is er in mijn groep verschil tussen de ervaringen van de PBS aanpak bij kinderen met internaliserende en externaliserende gedragsproblematiek?

Om mijn onderzoeksvragen te onderbouwen werk ik in hoofdstuk 2 het theoretisch kader uit.

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

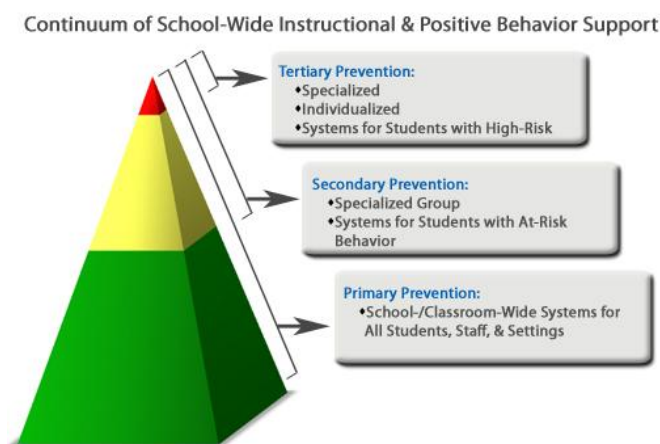
In het theoretisch kader worden de principes van PBS besproken. Hierbij wordt een koppeling naar andere theorieën gemaakt. Ook wordt uitgelegd wat internaliserende en externaliserende gedragsproblematiek is. Tot slot worden de resultaten uit eerder, internationaal, onderzoek beschreven.

School Wide Positive Behavior Support

Er is veel onderzoek gedaan naar de resultaten van PBS. Golly & Sprague (2009) gaan in op resultaten uit deze onderzoeken. Hieruit blijkt, dat na toepassing van PBS, kinderen tot 50% minder vaak voor straf de klas uit worden gestuurd en dat die verbetering blijft bestaan gedurende de jaren daarna, in scholen waar deze aanpak blijvend wordt toegepast (Irvin, Tobin, Sprague & Vincent, 2004). Bovendien vertellen de leerkrachten dat ze meer plezier vinden in hun werk dan leerkrachten waarbij PBS niet op school is geïmplementeerd.

Er zijn vijf elementen die samen het hart van de PBS aanpak vormen (van Leeuwen & Blonk, 2011):

1. PBS staat voor een schoolbrede aanpak.
2. Als schoolteam bepaal je samen wat je gemeenschappelijke waarden zijn.
3. Binnen de school wordt proactief gewerkt aan een positief pedagogisch klimaat, waarbij een preventief beleid wordt gevoerd om gedragsproblemen te voorkomen. Er wordt gekeken naar de behoeften op groeps-, maar ook op individueel niveau. Hierbij wordt uitgegaan van de volgende figuur:

OSEP center on PBIS (2012)

Figuur 2.1: PBS piramide

- Op het groene niveau bevinden zich de interventies voor alle kinderen, waaronder de 80% die zich gunstig ontwikkelen. In dit deel valt het duidelijk maken van verwachtingen en het structureel waarderen en bekrachtigen van gewenst gedrag.
- Het gele niveau bevat interventies voor kinderen (10-15%) die een verhoogd risico lopen op de ontwikkeling van antisociaal gedrag. Het gaat hierbij om kinderen met beginnend probleemgedrag. Door deze groep preventief en tijdelijk extra ondersteuning te bieden, kan hun gedrag tijdig worden bijgestuurd.
- 5% van de gevallen, het rode niveau, zijn interventies voor kinderen die kampen met ernstige gedragsproblemen. Voor deze groep is, naast de structuur en zorg die PBS biedt, een intensievere vorm van professionele hulp nodig.

4. Het signaleren van gedragsproblemen en (on)gewenst gedrag gaat middels systematische dataverzameling. Hierdoor kunnen effectieve oplossingen gevonden worden.
5. Ouders en andere hulpverlening worden op een positieve manier bij het onderwijs van hun kind betrokken.

Gedragsinterventies

PBS gaat uit van vijf universele gedragsinterventies die schoolbreed, maar ook klassikaal of individueel ingezet kunnen worden in de ondersteuning van gedrag bij kinderen (PMTO, 2010):

- Maak je verwachtingen helder
- Leer kinderen wat je van hen verwacht (lesgeven waarbij je zelf model staat).
- Bekrachtig gewenst/positief gedrag.
- Minimaliseer aandacht voor ongewenst gedrag
- Bied heldere consequenties bij onacceptabel gedrag.

Deze principes zijn overgenomen vanuit Parent Management Training Oregon (PMTO). Dit is een evidence based behandeling voor ouders van kinderen met (ernstige) gedragsproblemen in de leeftijd van 4 tot en met 12 jaar en gebaseerd op het Social Interactional Learning model van Gerald Patterson (1985). De methodiek gaat er vanuit dat het antwoord op de gedragsproblemen van een kind niet in het kind zelf liggen, maar in zijn sociale omgeving. Om een gedragsverandering te bereiken, moet er een verandering plaatsvinden in de manier waarop de sociale omgeving op het kind reageert. Vertaald naar de praktijk betekent dit dat de gedragsproblemen van kinderen worden behandeld, door hun ouders effectieve opvoedingsstrategieën te leren.

De ecologische systeemtheorie van Bronfenbrenner (1982) geeft aan dat er bij omgevingsinvloeden nooit sprake is van eenrichtingsverkeer. De omgeving is voor elk individu uniek omdat deze zelf specifieke reacties van de omgeving uitlokt. Bronfenbrenner spreekt van een transactioneel proces tussen invloedssferen en hun onderlinge wisselwerking. Dit laatste omdat uiterlijke kenmerken, maar ook iemands sociale vaardigheden en verstandelijke capaciteiten bepaalde reacties van de omgeving oproepen (van Beemen, 2006).

In een verwijzing naar Diekstra (2003) schrijft Pameijer (2009): *'verander je de leerkracht, dan verander je het kind'*. Een kritische noot vanuit PBS geeft aan dat je kinderen niet kunt veranderen, alleen de leeromgeving: *'creëer een positieve, veilige en respectvolle leeromgeving voor alle leerlingen en leerkrachten'* (Golly & Sprague, 2009). Marzano (2007) geeft aan dat tachtig procent van de leerresultaten wordt bepaald door kenmerken van de leerling en diens thuissituatie. Twintig procent draagt de school bij aan de leerresultaten van de kinderen. Binnen die twintig procent heeft de school voor een derde deel, en de leerkracht voor twee derde deel invloed op de leerresultaten. Dit geeft aan dat je het kind in de klas niet kunt veranderen, maar dat de onderwijsomgeving, met daarin een groot deel de leerkracht het verschil maakt. Dit is ook wat terugkomt in het Social Interactional Model van Patterson (1985) en het ecologische model van Bronfenbrenner (1982).

Cladder (2009) beschrijft de operante conditionering als het leren van verbanden tussen het eigen gedrag en de effecten daarvan. Er kan een koppeling gemaakt worden met de kenmerken van de PBS-aanpak.

1. Positief gedrag wordt versterkt. Gedrag is volgens Cladder altijd ingebed in een context: de situatie. Deze bevat twee elementen: gebeurtenissen die voorafgaan aan het gedrag

(antecedenten) en gebeurtenissen die erna komen (consequenties). Dit leidt tot het zogenaamde ABC-model (antecedenten, behavior en consequenties). Bij gedragsproblemen is het belangrijk om de situatie zo aan te passen dat het gedrag verandert, waardoor je op een positieve manier kunt reageren. Een techniek om gedrag te versterken is het inzetten van positieve versterking middels stimuli (eetbare, tastbare, inwisselbare, sociale stimuli of activiteiten). Deze worden aan een kind aangeboden wanneer hij gewenst gedrag laat zien. Bij PBS wordt positief gedrag bekrachtigd met gebruik van een beloningssysteem.

2. Negatief gedrag wordt verzwakt. Cladder noemt hierbij enkele technieken die PBS ook inzet: uitdoving, het negeren van het ongewenst gedrag en isolatie, in de vorm van het geven van een time out als het ongewenste gedrag aan blijft houden.
3. Nieuw gedrag wordt opgebouwd. Het is noodzakelijk om van te voren het gewenste gedrag te vormen en modellen (voordoen, samendoen en nadoen). Bij PBS worden gedragsverwachtingen aangeleerd door middel van lesjes.

Bovenstaande basisprincipes van PBS zijn gekoppeld aan de theorie van operante conditionering (Cladder, 2009) die hierboven beschreven wordt. Dit houdt nog niet in dat kinderen dan vanzelfsprekend intrinsiek gemotiveerd zijn. Vansteenkiste en Neyrinck, (2010) noemen als voorwaarde voor het optimaal motiveren van gedragverandering dat voldaan moet worden aan de drie basisbehoeftes van kinderen: relatie, autonomie en competentie. Als kinderen gewenst gedrag tonen binnen een werkzame structuur en in een positief pedagogisch klimaat kan aan deze voorwaarden worden voldaan. Om zelfregulering van kinderen te bevorderen is het van belang dat bij het opstellen van gedragsverwachtingen, de uitvoering en de beloning van gewenst gedrag de kinderen oplossingsgericht keuze en inspraak te geven. Dit om te voldoen aan hun behoefte van autonomie. Dit is iets dat mij persoonlijk erg aanspreekt, omdat ik het belangrijk vindt om kinderen inspraak te geven in wat ze graag willen verbeteren en hoe ze dit voor zich zien. Hierbij vindt ik het belangrijk om oplossingsgericht te denken, omdat ik heb ervaren dat je op die manier een positiever effect kunt bereiken op het gebied van gedragsveranderingen.

Internationaal onderzoek

In de Verenigde Staten hebben meer dan 13.000 scholen PBS geïmplementeerd. Ook in Noorwegen is een aantal jaren geleden gestart met de landelijke invoering van PBS. In beide landen is veel onderzoek gedaan en nog gaande naar PBS. Daaruit blijkt dat PBS een beproefde aanpak is die bewezen effectief kan worden geïmplementeerd (Barrett et al., 2008; Muscott et al, 2008).

Onderzoek laat onder meer de volgende resultaten van PBS zien:

- Er wordt minder problematisch gedrag geobserveerd (Horner, Sugai, Todd, en Lewis-Palmer, 2005)
- Kinderen worden minder vaak de klas uitgestuurd als disciplinaire maatregel (Barrett et al.; 2008, Eber, 2006)
- Het gevoel van veiligheid neemt toe bij de leerlingen (Horner et al., 2009.)
- Kinderen hebben meer kennis over sociale vaardigheden en laten meer sociaal gedrag zien (Eber, 2006; Putnam, Horner, & Algozzine, 2006)
- De schoolprestaties van de kinderen verbeteren (Eber, 2006; McIntosh, Chard, Boland & Horner, 2006)
- Minder kinderen worden de klas uitgestuurd, waardoor de effectieve leertijd voor met name hoog-risicokinderen toeneemt (Bradshaw et al, 2010)

- De leesvaardigheid van kinderen in groep 4 neemt toe, omdat zij aandacht hebben voor en zich betrokken voelen bij het leerproces (Horner et al., 2009)

Hieruit kan opgemaakt worden dat in Amerika de inzet van PBS als evidence based wordt ervaren. Doordat gewenst gedrag voor kinderen helder is en er een positief pedagogisch klimaat heerst wordt de leertijd zo effectief mogelijk ingezet. Er zijn proactieve en korte lijntjes met ouders en hulpverlening. Hierdoor stijgen de leerprestaties van kinderen.

Tijdens mijn studie/stage in Noorwegen (januari tot juni 2010) heb ik bovenstaande zelf mogen ervaren. PBS wordt daar ingezet onder de naam PALS (Positive behavior, interactions and learning environment in school). Inclusie is in Noorwegen een belangrijk begrip. Kinderen leren elkaar te accepteren en elkaar te helpen. Dit wordt op een positieve manier gestimuleerd. Kinderen leren wat waarden zijn en hoe ze met elkaar om kunnen gaan. PALS wordt schoolbreed ingezet, waarbij de school nauw samenwerkt met ouders. In het artikel van Sørli en Ogden (2007) worden de resultaten van onderzoek op verschillende scholen besproken. Een van de belangrijkste uitkomsten is dat er op alle scholen (onderzoeks- en controlescholen) een terugloop is op het gebied van gedragsproblematiek. Op de scholen waar PALS ingezet is, is de terugloop duidelijker merkbaar. De aanpak blijkt effectiever op het gebied van externaliserende gedragsproblematiek dan bij internaliserende problematiek. Er wordt geconcludeerd dat de leeromgeving bij scholen die PALS geïmplementeerd hebben meer positief verbeterd is dan bij scholen die andere gedragsmethodieken hanteren. Het grootste effect is meetbaar op macro-niveau, omdat personeel een meer eenduidige aanpak hanteert in het aanleren en corrigeren van taakgedrag. Op micro-niveau, in de klas, is duidelijk merkbaar dat lesverstoring gedrag, als meest voorkomende problematiek, meer gedaald is bij scholen met de PALS-aanpak. Door dit onderzoek ben ik nieuwsgierig geworden naar de gevolgen van de PBS aanpak op internaliserend gedrag. Dit is iets dat ik in mijn onderzoek naar voren wil laten komen.

Internaliserende en externaliserende gedragsproblemen

De Onderwijsraad (2010) heeft bekeken hoe het onderwijs aan kinderen met gedragsproblemen verbeterd kan worden. Hiervoor hebben ze een omschrijving gemaakt van wat externaliserende en internaliserende gedragsproblemen zijn.

'Gedragsproblemen (waaronder gedragsstoornissen) zijn onder te verdelen in externaliserend en internaliserend gedrag. Een leerling met externaliserende gedragsproblemen vertoont regelmatig gedrag dat anderen als storend ervaren. Het gedrag is dus naar buiten, op anderen, gericht. Voorbeelden (variërend in ernst) zijn ongehoorzaamheid, agressiviteit, pesten, vernielzucht en driftbuien. Een leerling met internaliserende gedragsproblemen vertoont gedrag waar hij vooral zelf (vaak in stilte) onder lijdt. Het gaat bijvoorbeeld om emotionele problemen (somberheid, angst) en eetproblemen. Betrokkenen bij het onderwijs vragen zich af hoe zij om moeten gaan met externaliserende gedragsproblemen omdat deze sterk van invloed kunnen zijn op de klassensituatie en het onderwijsleerproces van alle leerlingen. Maar ook internaliserende problemen kunnen een onderwijsbelemmering vormen, die dan vooral de bewuste leerling zelf treft.' (Onderwijsraad, 2010 pg. 23 en 24).

Binnen mijn werksituatie werk ik voornamelijk met kinderen met internaliserende problematiek: pervasieve ontwikkelingsstoornissen (het spectrum van autistische stoornissen), hechtingsproblematiek en angststoornissen. Ook zitten er een aantal kinderen met meer externaliserende problematiek in mijn groep: MCDD (Multiple Complex Developmental Disorder, ADHD (aandachtstekort stoornis (met hyperactiviteit)) en ODD (oppositieel opstandige gedragstoornis). (Haxe, 2010).

Zoals in dit hoofdstuk beschreven, ben ik benieuwd naar de invloed van PBS op internaliserende problematiek. Er is al veel onderzoek gedaan naar externaliserende problematiek omdat dit vaak de grootste handelingsverlegenheid oproept bij leerkrachten (Onderwijsraad, 2010, pg 45). Zoals de onderwijsraad beschrijft, kunnen ook kinderen met internaliserende problemen een onderwijsbelemmering vormen, voornamelijk voor zichzelf. Ik ben benieuwd naar wat de ervaringen van deze kinderen zijn op het gebied van de PBS aanpak.

Hoofdstuk 3: Onderzoeksmethodologie

In dit hoofdstuk wordt het doel van het onderzoek beschreven. Verder komen de onderzoeksparadigma's, de onderzoeksstrategie, de respondenten, de onderzoeksmethode, de kwaliteit van het onderzoek en de ethische principes binnen dit onderzoek naar voren.

Doel van het onderzoek

Het doel van mijn onderzoek is om het pedagogisch klimaat in mijn groep 7 te verbeteren. Ik wil onderzoeken hoe de kinderen de sfeer in de groep ervaren en wat ze graag verbeterd willen zien. Dit om een prettig en veilig pedagogisch klimaat te creëren. In onze school is de laatste jaren verdichting van problematiek opgetreden en een toename van kinderen met externaliserende problematiek. Hierdoor kan er een onveilige situatie ontstaan voor de kinderen met internaliserende gedragsproblematiek.

Voor mijzelf heb ik het doel om te leren hoe ik voor alle kinderen in mijn groep de sfeer in de klas kan verbeteren. Dit door het inzetten van PBS interventies. Hierdoor zal ik beter begrijpen wat kinderen nodig hebben, en kan ik hier beter op inspelen tijdens mijn lesgeven.

Onderzoeksparadigma's

In mijn onderzoek maak ik gebruik van elementen uit het interpretativisme en de kritische theorie (de Lange et al, 2011). Het interpretativisme gaat uit van ervaringen van deelnemers en het begrijpen van het onderzoek. In dit geval hoe de kinderen in de klas het klassenklimaat ervaren. Het doel is om de subjectieve, menselijke ervaringen van een bepaalde situatie te verhelderen en te begrijpen. De data die ik gebruik worden ingevuld door mensen, waardoor er automatisch een interpretatie aan vast zit. Ik gebruik data-analyse om het pedagogisch klimaat te meten (nulmeting in januari en eindmeting in maart). Dit wil ik doen door het invullen van de Teachers Report Form, ook wel TRF genoemd, (Achenbach, 1991) als uitgangssituatie, het afnemen van vragenlijsten, waaronder de klimaatschaal (Donkers, 2009), observaties en een klassengesprek

De kritische theorie komt vooral terug binnen het feit dat ik aanbevelingen wil doen aan mijn school. Er treedt een verandering op en die kan ik wellicht, als toekomstig gedragsspecialist, doortrekken naar andere groepen. Kritische reflectie speelt een belangrijke rol binnen de kritische theorie. Ik zal, samen met de kinderen reflecteren op het proces, en waar nodig bijstellen. Verder zal ik kritisch kijken naar de gevolgen die de PBS aanpak heeft op mijn groep. Zijn de gevolgen hetzelfde zoals beschreven staat in de theorie, of zijn ze nog niet meetbaar in zo'n relatief kleine onderzoekstijd en binnen de beperking van één groep? Tot slot is het nog maar de vraag of PBS binnen het pedagogisch klimaat van onze school een meerwaarde zal hebben. Dit is iets dat ik tijdens mijn onderzoek zal ervaren.

Onderzoeksstrategie

Ik maak gebruik van principes van een actieonderzoek. Een actieonderzoek bestaat uit een onderzoeksdeel en een handelingsdeel (de Bruïne e.a. ,2011). Ik begin mijn onderzoek met het zoeken van geschikte literatuur. Vervolgens breng ik de beginsituatie van de klas naar voren, om op zoek te gaan naar de behoeften van de kinderen en leerkracht. Tot slot formuleer ik verbeteracties en voer ik deze uit. Deze verbeteracties observeer ik waarna ik ze kan evalueren. Ik voer een actieonderzoek uit om mijn eigen handelen systematisch te onderbouwen. Ik ontwikkel samen met de betrokkenen, de kinderen in dit geval, een nieuwe aanpak. We proberen de aanpak uit en evalueren en reflecteren hierop. Vervolgens stellen we de aanpak bij, zodat we een nieuwe cyclus kunnen starten.

Voordelen van een actieonderzoek zijn dat het gericht is op verbetering of vernieuwing van (een aspect van) een bestaande beroepspraktijk en dat de uitkomsten relevant zijn voor de betreffende context. Nadelen zijn onder andere dat het tijdrovend is, vandaar mijn keuze om maar naar één onderwijsbehoefte van de kinderen te kijken, uitkomsten zijn niet generaliseerbaar en implementatie van de verbetering/vernieuwing is niet vanzelfsprekend. Van dit laatste ben ik mij bewust. Ik voer dit onderzoek in de eerste plaats ook uit om mijn eigen handelen te verbeteren, ik zal wel aanbevelingen doen aan de school waar ik werk (de Lange e.a., 2011).

Respondenten

Ik geef les op een cluster 4 school. Ik voer mijn onderzoek uit binnen mijn eigen groep 7. Deze bestaat uit 13 kinderen, 8 jongens en 5 meisjes. Ik betrek de kinderen bij mijn onderzoek door met hun in gesprek te gaan over het onderzoek dat ik uit ga voeren en door onderzoek te doen naar hun behoeften. Wat vinden zij belangrijk om te verbeteren binnen het pedagogisch klimaat? Deze kinderen zullen dus het meeste belang hebben bij mijn onderzoek. Zij zullen meedenken met de in te zetten interventies, en de kinderen zullen door de gevolgen van de PBS aanpak in een positiever pedagogisch klimaat kunnen werken waardoor er meer tegemoet gekomen wordt aan hun drie basisbehoeften zoals ze door Stevens (1997) vermeld worden (relatie, competentie en autonomie).

De ouders van de kinderen uit mijn groep worden door mij en de kinderen geïnformeerd over het project. Dit wordt gedaan tijdens ouderavonden, inloopmiddagen en via de nieuwsbrief.

Omdat ik in deze groep alleen draai zal ik binnen de uitvoering van de interventies van PBS niet dagelijks intensief samenwerken met collega's. Wel ga ik gebruik maken van de onderwijsassistent die in de klas is. Dit om eventuele interventies op het gele en of rode niveau in te zetten (zie figuur 1). Verder wordt PBS opgestart op een andere locatie binnen de stichting. Dit maakt dat de locatie waar ik werk ook nieuwsgierig is geworden naar de effecten van PBS. Ze vragen zich af of het een meerwaarde heeft voor onze school, omdat wij al een breed gedragen pedagogisch klimaat hebben. Ik breng hen op de hoogte van de gang van zaken zodat ook zij e.v. een bijdrage kunnen leveren. Dit sluit aan op het schoolbrede aspect van PBS (Golly & Sprague, 2009). Als ik met mijn onderzoek kan aantonen dat de kinderen, de onderwijsassistent en ik als leerkracht positieve ervaringen opdoen met de PBS aanpak, kunnen wellicht andere docenten ook gebruik gaan maken van de aanpak.

Verder zullen mijn mede-studenten en docenten van de master SEN betrokken worden bij mijn onderzoek. Dit om regelmatig feedback te vragen en om mijn proces te evalueren.

Ethische principes

Bij het beschrijven van de ethische principes binnen mijn onderzoek maak ik gebruik van de gedragscode praktijkgericht onderzoek voor het hbo (Andriessen e.a. (2010).

1. Dienen van het professionele en maatschappelijke belang

Mijn plan is geschreven om haalbaar te zijn binnen de praktijk op een cluster 4 school. Scholen met een vergelijkbare structuur, doelgroep en pedagogisch klimaat zullen ook aansluiting kunnen vinden bij mijn onderzoek. Mijn onderzoek is openbaar en toegankelijk voor iedereen die daar interesse in heeft.

2. Respectvol zijn

Aan het begin van het schooljaar vraag ik om ethische redenen toestemming voor het uitvoeren van mijn onderzoek aan directie, collega's, leerlingen en ouders. Op deze manier is iedereen op de hoogte van de plannen die ik heb. Binnen mijn onderzoek zal ik gebruik maken van vragenlijsten en observaties. Uit ethisch aspect zal ik de namen van de desbetreffende personen anonimiseren. Ik maak gebruik van een bronvermelding volgens de APA normen zodat de theorieën van andere onderzoekers respectvol behandeld worden.

3. Zorgvuldigheid

Binnen mijn onderzoek maak ik gebruik van buitenlandse bronnen. Ik zal deze bronnen met zorgvuldigheid behandelen en benoemen. Er zijn verschillende meningen over de inzet van PBS. Ik zal deze in mijn overwegingen mee te nemen. Het is belangrijk om vooral binnen mijn school en bij de ouders het doel van mijn onderzoek aan te geven: inzicht krijgen in de gevolgen van de PBS aanpak binnen mijn groep 7B op mijn school.

4. Integerheid

PBS sluit aan bij verschillende opvattingen en definities. Er zijn voor- en tegenstanders. Ik zal de PBS aanpak kritisch moeten bekijken, net zoals de andere begrippen die voor mijn onderzoek belangrijk is. Ik ben eerlijk over mijn bronnen en aanspreekbaar op mijn doen en laten tijdens de uitvoering van mijn onderzoek. Ik laat geen bronnen of uitkomsten van mijn data onderzoek weg en neem alles mee binnen de verantwoording van mijn keuzes.

5. Verantwoorden van keuzes en gedrag

Binnen mijn onderzoek verantwoord ik mijn keuzes en gedrag naar alle belanghebbenden: kinderen, ouders, collega's, directie en mijn docenten en mede-studenten.

Onderzoeksmethodes, instrumenten en data-analyse

Mijn onderzoek wordt gestart met het uitvoeren van een literatuuronderzoek. Dit koppel ik vervolgens aan de visie van de school: wat zie ik al terug van de PBS principes? Binnen mijn klas is de Teachers Report Form (Achenbach, 1991), ook wel TRF genoemd, mijn uitgangspunt. Op onze school wordt tweemaal per jaar de TRF ingevuld door leerkrachten. Dit is een veel gebruikte vragenlijst om te bepalen welke psychische problemen kinderen in de schoolsituatie vertonen. De antwoorden op deze vragenlijst kunnen gecombineerd worden tot scores op acht probleemschalen: teruggetrokken/depressief, lichamelijke klachten, angstig/depressief, sociale problemen, denkproblemen, aandachtsproblemen, normafwijkend/delinquent gedrag en agressief gedrag. De eerste drie schalen vormen samen de meer omvattende schaal internaliserend gedrag (emotionele problemen) terwijl de laatste twee schalen samen de schaal externaliserend gedrag (gedragsproblemen) vormen. De vragenlijst omvat ook een aantal vragen over vaardigheden op het gebied van activiteiten, sociale competentie en school (Meijer 2008). De uitkomsten van de TRF gebruik ik om een helder beeld te krijgen welke kinderen meer internaliserende of externaliserende problematiek vertonen. Dit koppel ik aan de uitkomsten van de klimaatschaal, de vragenlijsten en het klassengesprek.

Ik voer een begin- en eindmeting uit. Hiervoor gebruik ik de klimaatschaal van Donkers (2009). De klimaatschaal is een instrument om het pedagogisch klimaat te meten. Er wordt onderscheid gemaakt tussen 'sfeer in de klas' en 'onderlinge leerling-relaties'. Verder vullen de kinderen een vragenlijst in over de leerkracht op het gebied van 'orde in de klas' en interactie leerkracht-leerling'. De klimaatschaal kan bij PBS goed ingezet worden om data te verzamelen. Op deze manier krijg je de mening van de kinderen over het pedagogisch klimaat in de klas in beeld. Na het afnemen van de klimaatschaal ga ik in gesprek met de kinderen, klassikaal en individueel. Dit om te specificeren wat ze belangrijk vinden. Op deze manier hoop ik de behoeften en ervaringen van de kinderen, met betrekking tot de PBS aanpak, vast te kunnen leggen. In de eindmeting gebruik ik, naast de klimaatschaal, een vragenlijst waarop kinderen hun bevindingen over het PBS-traject aangeven.

Enkele kritische punten waarbij ik in mijn conclusie rekening moet houden zijn dat ik geen controlegroep heb waar de interventie niet uitgevoerd is. Ook worden kinderen beïnvloed tijdens het invullen van de klimaatschaal door mijn en hun wens om verbetering te zien. Tot slot kan de verbetering die optreedt van korte duur zijn. Een vervolgeffect is dus van belang. Doordat ik met mijn vragenlijsten en klassengesprek inga op wat de kinderen als positief en als minder positief ervaren hebben aan de PBS aanpak, hoop ik een meer kwalitatieve beschrijving van de ervaringen te krijgen.

Kwaliteit van het onderzoek

Om tot een kwalitatief sterk onderbouwd onderzoek te komen ben ik als eerst voor mezelf een uitgebreide beginsituatie gaan beschrijven en heb ik mezelf in het theoretisch kader verdiept. Ik heb een triangulatie van verschillende bronnen toegepast. Ik maak hierbij gebruik van een documenten onderzoek, vragenlijsten en ervaringen van kinderen, de onderwijsassistent en mijzelf. Ik heb de PBS aanpak vanuit verschillende kanten bekeken. Hierbij benoem ik voordelen en enkele nadelen en kijk ik breder dan alleen Nederland. Zo heb ik internationaal onderzoek uit Amerika en Noorwegen toegevoegd. De PBS aanpak kan vanuit verschillende andere concepten onderbouwd worden: De ecologische systeemtheorie van Bronfenbrenner (1982), het Social Interactional Learning model van Gerald Patterson (1985), de operante conditionering van Cladder (2009) en Marzano (2007). Op deze manier kom ik tot een goed onderbouwd beeld van de PBS aanpak, de onderliggende concepten en manier waarop ik deze kan uitvoeren.

Binnen mijn onderzoek refereer ik aan criteria die binnen mijn onderzoek zelf zijn opgesteld. Ik vraag me voortdurend af of de onderzoeksinstrumenten en –handelingen bijdragen tot het beantwoorden van de onderzoeksvragen. Dit valt onder de interne validiteit. (de Lange et al. 2011).

Mijn onderzoek is betrouwbaar in de zin dat de metingen die ik uitvoer bij herhaalde metingen (ongeveer) hetzelfde resultaat zullen opleveren. (de Lange et al. 2011) Het gaat om ervaringen van kinderen die zij zelf invullen. Ik moet hierbij wel letten op de kritische punten die ik hierboven genoemd heb (geen controlegroep, beïnvloeden van kinderen en een kort effect). Mijn uitgebreide en onderbouwde theoretische kader met daarin de bronnentriangulatie verwerkt, zorgt ervoor dat mijn onderzoek betrouwbaar is. Uitspraken die ik doe zijn op die manier onderbouwd vanuit andere concepten.

In het volgende hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek vermeld, zoals hierboven beschreven wordt.

Hoofdstuk 4: Data-analyse en resultaten

In dit hoofdstuk worden de data gepresenteerd die ik verzameld heb tijdens het uitvoeren van een PBS interventie in mijn klas.

Data verzameling

Documentonderzoek

Binnen mijn onderzoek wordt ingegaan op de visie van de school. Dit om te kijken welke principes van PBS terugkomen in het pedagogisch klimaat van de school.

De schoolgids (2009) zegt het volgende over haar visie op het pedagogisch klimaat:

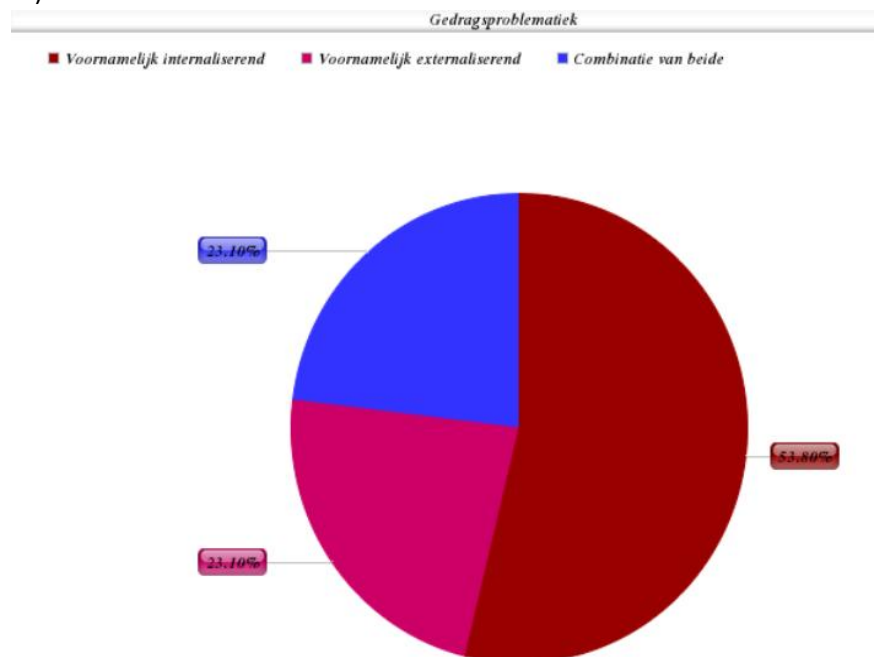
We hebben duidelijke afspraken over de manier waarop we met elkaar omgaan. We streven daarbij naar acceptatie, individuele aandacht en bevestiging. We maken gedrag steeds bespreekbaar, waarbij we vooral positieve verwachtingen uitspreken. We benoemen en belonen gewenst gedrag, nemen een neutrale houding aan bij ongewenst gedrag en geven zo nodig (gedrags)alternatieven. De school streeft in alles wat ze doen om kinderen weer succeservaringen te laten opdoen. Succeservaringen worden gekoppeld aan eigen inzet en geven kinderen het vertrouwen dat ze iets op eigen kracht kunnen. Bovendien groeit daarmee het vertrouwen dat van de ander hulp aangenomen kan worden om moeilijke taken te overwinnen. De vertrouwensrelatie wordt daarmee versterkt. Veel van de kinderen hebben een grote behoefte aan duidelijkheid en voorspelbaarheid. De klassen zijn daarom prikkelarm ingericht en voor alles is een vaste plaats. We maken in iedere klas het dagprogramma en de geldende regels duidelijk met behulp van pictogrammen.

In hoofdstuk 5 ga ik verder in op de koppeling van deze visie op de principes van PBS.

Uitgangssituatie

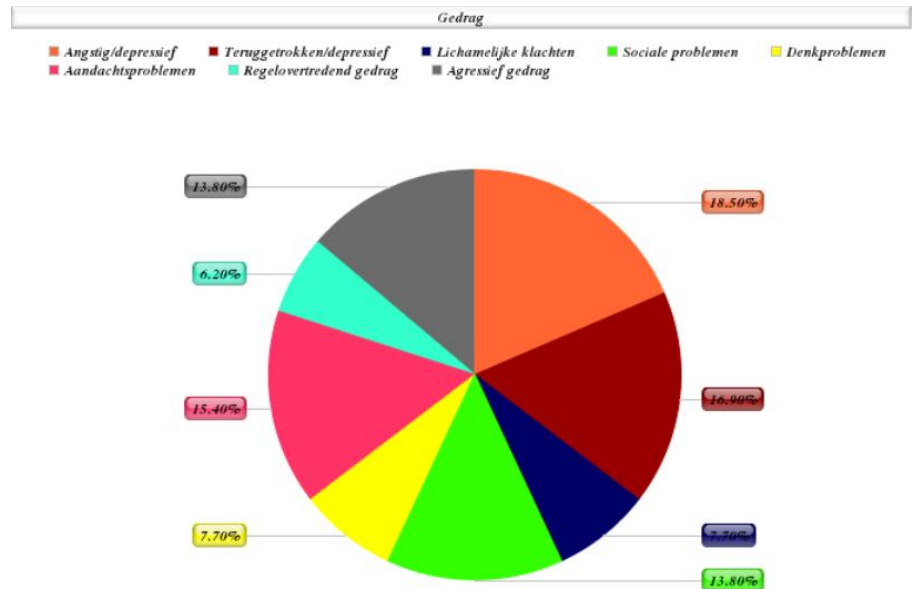
Binnen mijn onderzoek staat de invloed van PBS op internaliserende en externaliserende gedragsproblematiek centraal. Om gegevens hierover te verzamelen ben ik uitgegaan van de resultaten van de TRF (Achenbach, 1991).

In figuur 4.1 staat een uitwerking van de TRF-scores op groepsniveau van alle dertien kinderen uit mijn groep. In het overzicht van figuur 4.1 is het verschil tussen internaliserend en externaliserend gedrag in mijn groep nader uitgewerkt. Hierbij valt op dat mijn groep voor meer dan de helft bestaat uit kinderen die voornamelijk internaliserende gedragsproblematiek vertonen. Bijna een kwart van de kinderen vertoont externaliserende gedragsproblematiek. Het overige deel van de kinderen vertoont een combinatie van beide.

Figuur 4.1: Gedragsproblematiek in mijn groep

Bij het analyseren van de uitkomsten in figuur 4.2 valt op dat het grootste deel van de kinderen in mijn groep voornamelijk internaliserend gedragsproblematiek vertoont zoals angstig of teruggetrokken gedrag (35.8 procent). Bij enkele kinderen uit zich dit in lichamelijke klachten (7.7 procent). Beduidend minder kinderen in mijn klas laten externaliserende problematiek zien zoals regelovertrekend (6.2 procent) of agressief gedrag (13.8 procent).

Figuur 4.2: Groepsoverzicht TRF-scores (oktober 2012)

Nulmeting

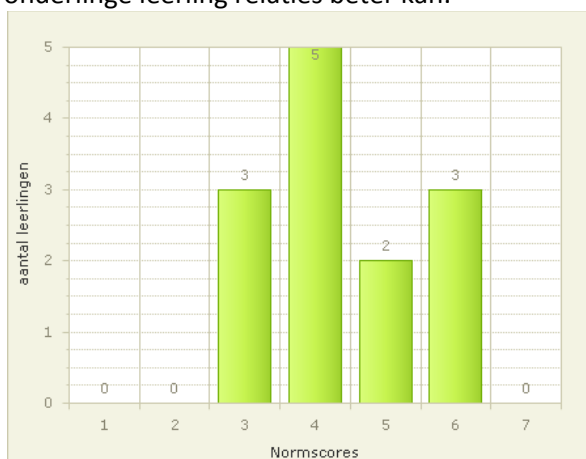
Om de startsituatie van de groep te verhelderen heb ik gebruik gemaakt van de klimaatschaal (Donkers, 2009) en een klassengesprek. Dit om te meten hoe de kinderen de sfeer in de groep ervaren en om met de kinderen te bespreken waar mogelijke verbeterpunten liggen.

Uitkomsten klimaatschaal januari 2013

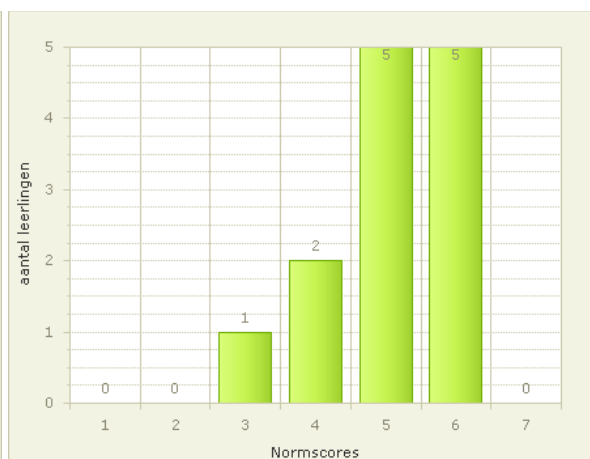
De volgende scores worden gehanteerd bij het lezen van de resultaten van de klimaatschaal:

1=zeer laag, 2=laag, 3=ondergemiddeld, 4=gemiddeld, 5=bovengemiddeld, 6=hoog, 7=zeer hoog

De volgende twee figuren laten zien wat de kinderen van mijn klas zeggen over de onderlinge leerling relaties en over de sfeer in de klas. Hieruit komt naar voren dat de kinderen over het algemeen positief scoren op de sfeer in de klas. Een aantal kinderen geeft aan de kwaliteit van de onderlinge leerling relaties beter kan.

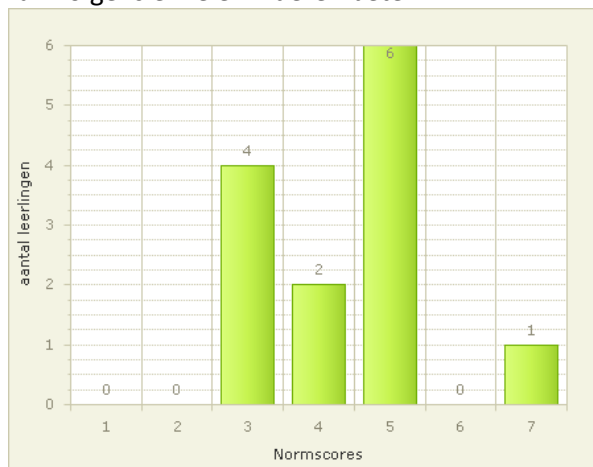

Figuur 4.3 kwaliteit onderlinge leerling relaties

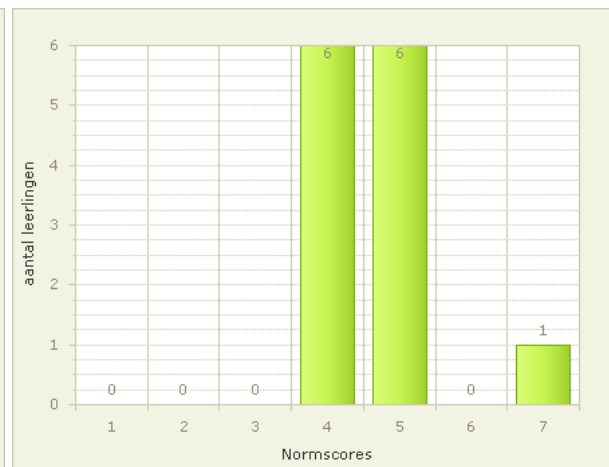

Figuur 4.4 sfeer in de klas

De volgende twee figuren laten zien wat de kinderen uit mijn klas zeggen over mij als leerkracht. Hoe goed ga ik om met de orde in de klas, en hoe is de interactie tussen mij en de kinderen? Hieruit is op te maken dat de interactie tussen leerkracht en leerling over het algemeen goed is. De orde in de klas kan volgens enkele kinderen beter.

Figuur 4.5 Orde

Figuur 4.6 Interactie leerkracht- leerling

Om tot een nadere analyse van deze nulmeting te komen zijn de uitslagen van de klimaatschaal gekoppeld aan de TRF. Op deze manier komt naar voren welke kinderen met internaliserende en externaliserende problematiek uitvallen op een bepaald gebied.

De kleur roze is voor kinderen met voornamelijk internaliserende problematiek. De kleur geel geeft de kinderen aan met voornamelijk externaliserende problematiek. De kleur blauw laat zien welke kinderen een combinatie van beide vertonen. De kleur rood geeft aan welke scores ondergemiddeld zijn. Deze kinderen ervaren dat punt als minder prettig. Hieruit is op te maken dat zowel kinderen met internaliserende als externaliserende problematiek ondergemiddeld scoren op items van de klimaatschaal en dat er hiertussen nauwelijks verschil te bemerken is.

Geslacht	Kwaliteit	Sfeer	Geslacht	Orde	Interactie
Jongen	6	5	Jongen	5	4
Meisje	3	6	Meisje	5	4
Jongen	4	5	Jongen	5	5
Meisje	3	5	Meisje	3	4
Jongen	4	6	Jongen	5	5
Meisje	5	3	Meisje	3	5
Jongen	6	6	Jongen	5	5
Jongen	3	4	Jongen	3	5
Meisje	4	5	Meisje	4	4
Jongen	6	6	Jongen	7	7
Jongen	4	6	Jongen	4	4
Jongen	5	5	Jongen	3	5
Meisje	4	4	Meisje	5	4

Figuur 4.7 uitslagen klimaatschaal januari gekoppeld aan internaliserende en externaliserende problematiek

Resultaten klassengesprek 7 februari 2013

Na aanleiding van de klimaatschaal ben ik met de kinderen een klassengesprek gaan voeren. Dit om duidelijk te krijgen wat de mening van de klas in zijn geheel was. De resultaten van het gesprek staan in figuur 4.8. Hieruit is op te maken dat een aantal kinderen aangeeft dat er af en toe wat meer rust in de klas mag zijn. Dit wordt gezegd door kinderen met internaliserende en door kinderen met

externaliserende gedragsproblematiek. Dit is ook iets dat uit de resultaten van de klimaatschaal komt.

Vraag leerkracht	Antwoord klas
Wat vinden jullie van de sfeer in de klas?	Gezellig
	Soms druk
	Leuk, kan rustiger
	Druk bij het zelfstandig werk op het einde en bij de leswisseling
	Af en toe lekker rustig. Bijv. onder het zelfstandig werken
	Perfect
	Gezellig, soms boze kinderen
	Als iemand boos is, is de rest rustig zodat het snel opgelost is.
Wat kan beter?	Soms rustiger:
	- Tijdens werk
	- Bij langere instructie
	- Begin van de dag kletsen, daarna moet het rustig zijn
	- Als de leerkracht even weg is
Wat gaat goed?	- Als kinderen klaar zijn of vastlopen
	Meer concentratie
	Meer beloningen
	Bij het buitenspelen worden we soms door andere kinderen geïrriteerd
	Bij boosheid is de klas rustig
	Negeren van ongewenst gedrag
	Samenwerken
	Uitdelen en opruimen
	Rekening houden met elkaar

Figuur 4.8 resultaten klassengesprek

Uit analyse van de klimaatschaal en het klassengesprek komt naar voren dat de kinderen voornamelijk verbetering wensen op de volgende punten:

- Onderlinge leerlingen relaties (drie van de dertien kinderen scoren ondergemiddeld)
- Orde (vier van de dertien kinderen scoren ondergemiddeld)
- Rust (vijf van de dertien kinderen geven dit aan in het klassengesprek)

Interventies

Vanuit bovenstaande analyse en de theorie van PBS ben ik de volgende interventies (figuur 4.9) gaan uitvoeren. Bij het uitvoeren van de interventies ben ik uitgegaan van de resultaten van de klimaatschaal en het klassengesprek. Ik ben tijdens het waardenspel en het bedenken van de regels uitgegaan van het verbeteren van de orde en rust in de klas en het verbeteren van de onderlinge leerling relaties.

Datum	Wat gedaan?	Verantwoording (waarom heb ik dit gedaan?) (Golly & Sprague, 2009)	Hoe reageren de kinderen? Resultaten
20-02-2013	Waardenspel	Bij PBS is het belangrijk dat de kinderen aangeven wat ze belangrijke waarden vinden in het omgaan met elkaar. Via het waardenspel bepalen de kinderen samen welke waarden ze belangrijk vinden. Hier gaan ze dan als klas aan werken.	Voor de kinderen met internaliserende problematiek vinden het lastig om de betekenis van waarden te verwoorden. De kinderen met meer externaliserende problematiek gaan discussiëren met elkaar. Uiteindelijk worden de volgende 3 waarden gekozen: - Respect - Gelijkwaardigheid - Vrijheid
21-02-2013	Regels bedenken	PBS geeft aan dat gedragsverwachtingen helder moeten zijn en dat het belangrijk is dat de kinderen de regels samen maken. Op die manier is de motivatie om eraan te werken groter.	De kinderen sluiten allemaal hun ogen en beelden hun ideale klassensituatie in. Sommige kinderen vinden het lastig om te benoemen wat ze zien (ze zeggen bijv. heel letterlijk 'een stoel'). Andere kinderen noemen heel goed hoe voor hen een fijne werksfeer in de klas eruit ziet We gaan uit van de waarde respect: - Voor een ander - Voor jezelf - Voor spullen Ook wordt aangegeven dat uit het eerste gesprek naar voren kwam dat ze rust belangrijk vinden. Wat hoor je dan?: - Het is stil - Kinderen overleggen Wat zie je dan?: - Kinderen zitten rustig op hun plek - Ze doen rustig iets voor zichzelf - Ze steken hun vinger op - Ze blijven van elkaar af - Ze lopen rustig door de klas Uiteindelijk bedenken we vijf positief gestelde regels: 1. Ik zit stil op mijn plek en steek mijn vinger op. 2. Ik houd mijn handen, voeten en spullen bij mezelf. 3. Ik luister naar een ander. 4. Ik loop doelgericht in de klas. 5. Ik overleg zachtjes wanneer dit mag.

28-02-2013	Beloningssysteem 1*regel aanbieden Ik zit stil op mijn plek en steek mijn vinger op.	PBS werkt met een beloningssysteem om de kinderen te motiveren zich aan de regels te houden. De regels worden via een vaste volgorde aangeleerd: - De leerkracht doet het voor (goed en fout) - Kinderen vertellen wat er goed of fout gaat - Kinderen doen het goed voor en praten hierover - De klas gaat oefenen	De kinderen zijn erg enthousiast over het beloningssysteem. Ze verzinnen dat ze 100 kaartjes kunnen halen om een beloning te krijgen. Deze kaartjes worden gespaard voor een groepsbeloning. Een kind krijgt een kaartje als hij zich aan de regel houdt. Bij het oefenen van de eerste regel lachen de kinderen, maar ze kunnen in het gesprek wel vertellen waarom bepaald gedrag goed of fout is. De kinderen nemen het project serieus. Dat merk je aan het feit dat iedereen goed meedoet en zijn vinger opsteekt om antwoorden te geven.
01-03-2013	2*regel aanbieden Ik houd mijn handen, voeten en spullen bij m mezelf.	Les volgens format 28-02-2013 Er wordt alleen beloond voor deze regel. En sporadisch voor de vorige regels.	Voor een aantal kinderen is dit een lastige regel. Wanneer geldt deze regel? Kinderen willen dat deze regel ook geldt op de gang en bij de kapstok. Dit geven ze zelf aan.
04-03-2013	3*regel aanbieden Ik luister naar een ander	Les volgens format 28-02-2013 Er wordt alleen beloond voor deze regel. En sporadisch voor de vorige regels.	Op de vragen wat je dan doet en wie dit al bij iemand gemerkt heeft vandaag geven de kinderen uitgebreid antwoord. Ze vinden het belangrijk dat als je 'stop' zegt, de ander ook stopt. Een meisje vraagt of het niet mogelijk is dat kinderen elkaar kaartjes gaan geven. Dit lijkt de klas een leuk idee. Dit zal na het aanbieden van de regels ingevoerd worden.
05-03-2013	4*regel aanbieden Ik loop doelgericht in de klas	Les volgens format 28-02-2013 Er wordt alleen beloond voor deze regel. En sporadisch voor de vorige regels.	Voor sommige kinderen is het lastig wat doelgericht betekent. Door voorbeelden te oefenen wordt dit duidelijk.
06-03-2013	5*regel aanbieden Ik overleg zachtjes wanneer dit mag	Les volgens format 28-02-2013 Er wordt alleen beloond voor deze regel. En sporadisch voor de vorige regels.	De kinderen kunnen goed vertellen wanneer er zachtjes overlegd mag worden.

05-03-2013 t/m 15-03-2013	Alle regels gelden Kinderen delen zelf kaartjes uit Beloningssysteem geldt voor alle regels. We spelen het concentratiespel en het rood-groen spel (Golly & Sprague, 2009)	Vanuit de kinderen kwam de vraag om zelf kaartjes uit te mogen delen. Dit laat zien dat ze steeds meer gemotiveerd raken om bezig te zijn met het project. Het concentratiespel is ervoor bedoeld om met kinderen te oefenen dat ze zich niet laten storen. De leerkracht daagt de kinderen uit om hem/haar te blijven negeren terwijl hij hen juist probeert af te leiden. Het rood-groen spel laat de kinderen extra oefenen met de regels. Houdt iedereen zich aan de regels dan hangt de kaart op groen. Zo niet, dan hangt hij op rood. Als er een timer afgaat dan komt er een streepje bij de kleur die op dat moment naar voren komt. Aan het einde van de dag krijgen de kinderen een smiley als er meer groene streepjes zijn. Bij 3 smileys krijgen ze een extra beloning. Het spel is op verschillende ideeën gebaseerd: - Kinderen kunnen zich volgens de groepsregels gedragen - Het spel is een extrinsiek motivatiesysteem dat kinderen helpt bij de ontwikkeling van een intrinsiek systeem - Het spel bevordert samenwerking en het delen van verantwoordelijkheid voor het succes.	De kinderen krijgen elke dag 5 kaartjes die ze mogen uitdelen. Ze moeten erbij vertellen waarom ze het kaartje aan iemand geven. Het lukt hen om ervoor te zorgen dat alle kinderen aan het einde van de dag een kaartje hebben verdiend. De kinderen zijn erg enthousiast over het spel. Ze willen het bijna elke les spelen. We bouwen het spel langzaam op. Op een gegeven moment houden ze het 5 minuten vol. Op het moment dat ik het spel stop gaan ze gewoon door met geconcentreerd werken. Het lijkt net alsof ze niet in de gaten hebben dat het spel gestopt is. Het rood-groen spel spelen de kinderen erg fanatiek. In alle dagen dat het spel gespeeld is, zijn er geen rode streepjes gezet. De kaart heeft af en toe op rood gehangen, maar de kinderen corrigeren zichzelf en elkaar. Ze helpen elkaar op zo'n manier dat de kaart weer zo snel mogelijk op groen hangt.
---------------------------------	--	---	--

Figuur 4.9 uitgevoerde PBS interventies

Eind meting

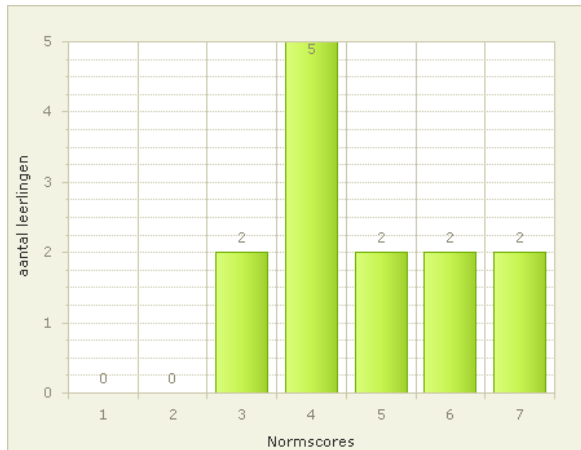
Na afloop van de interventies heb ik opnieuw de klimaatschaal afgenomen. Tussen het afnemen van de nul- en eindmeting zit een periode van ruim 6 weken. Ook hebben de kinderen een vragenlijst ingevuld over hun ervaringen binnen het PBS traject.

Uitkomsten klimaatschaal maart 2013

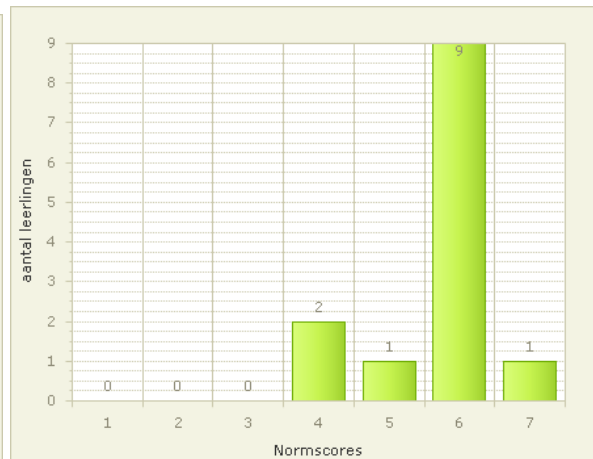
De resultaten voor de klimaatschaal kunnen hetzelfde gelezen en geïnterpreteerd worden als bij de figuren 4.3 tot en met 4.6.

1=zeer laag, 2=laag, 3=ondergemiddeld, 4=gemiddeld, 5=bovengemiddeld, 6=hoog, 7=zeer hoog

Over de klas:

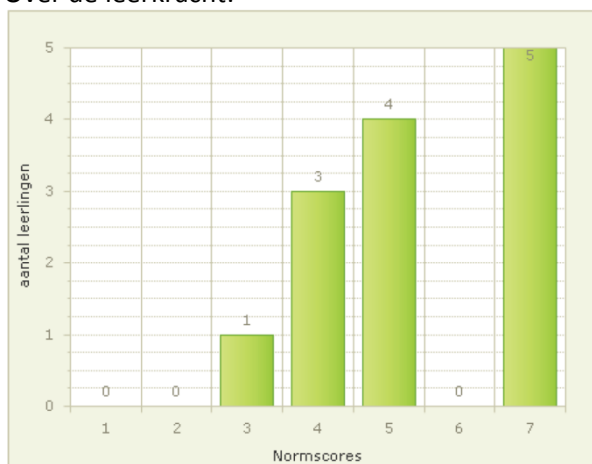

Figuur 4.10 kwaliteit onderlinge leerlingrelaties

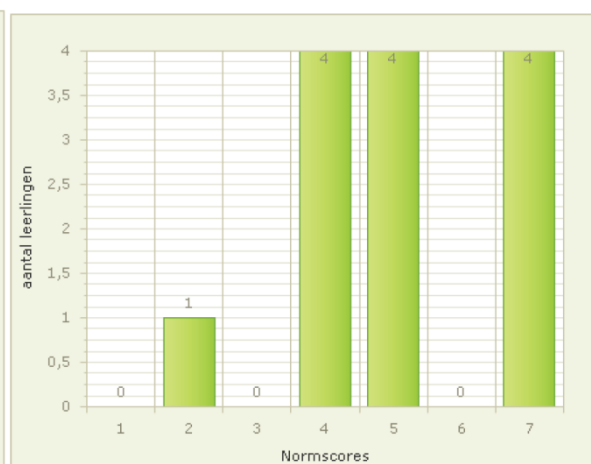

Figuur 4.11 sfeer in de klas

Over de leerkracht:

Figuur 4.12 orde in de klas

Figuur 4.13 interactie leerkracht-leerling

Er is een positief verschil merkbaar tussen de nulmeting en de eindmeting. De meeste kinderen scoren op alle onderdelen positiever. Zo is volgens de kinderen de sfeer in de klas toegenomen, is er meer orde en zijn de onderlinge leerling relaties verbeterd. Ook zijn er bij alle onderdelen minder kinderen die ondergemiddeld scoren.

In het volgende schema zijn de resultaten gekoppeld aan de TRF. De kleur roze is voor kinderen met voornamelijk internaliserende problematiek. De kleur geel geeft de kinderen aan met voornamelijk externaliserende problematiek. De kleur blauw laat zien welke kinderen een combinatie van beide vertonen. De kleur rood geeft aan welke scores ondergemiddeld of laag zijn. Hieruit is op te maken dat de ondergemiddelde of lage scores zowel bij kinderen met internaliserende en externaliserende gedragsproblematiek voorkomen. Opmerkelijk is dat er een verbetering merkbaar is bij kinderen met internaliserende problematiek en kinderen met een combinatie van gedragsproblematiek. Er zijn enkele lagere scores zichtbaar bij twee kinderen met externaliserende problematiek.

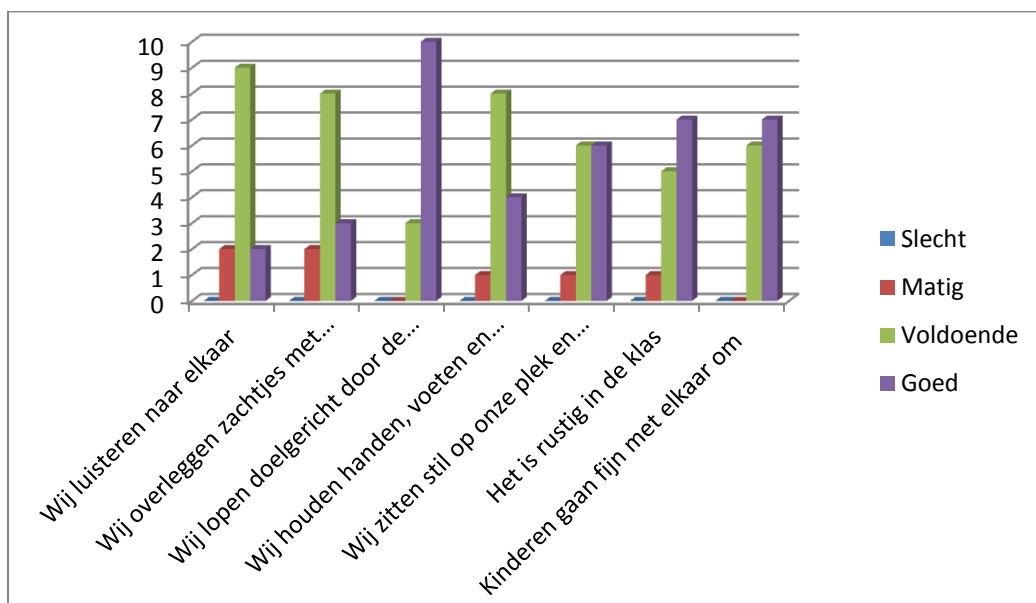
Geslacht	Kwaliteit	Sfeer	Geslacht	Orde	Interactie
Jongen	4	5	Jongen	5	4
Meisje	3	6	Meisje	5	5
Jongen	4	4	Jongen	7	7
Meisje	4	6	Meisje	4	4
Jongen	4	6	Jongen	7	5
Meisje	5	7	Meisje	5	7
Jongen	7	6	Jongen	4	5
Jongen	4	4	Jongen	7	7
Meisje	7	6	Meisje	7	7
Jongen	6	6	Jongen	7	4
Jongen	3	6	Jongen	4	2
Jongen	6	6	Jongen	3	5
Meisje	5	6	Meisje	5	4

Figuur 4.14 uitslagen klimaatschaal maart gekoppeld aan internaliserende en externaliserende problematiek

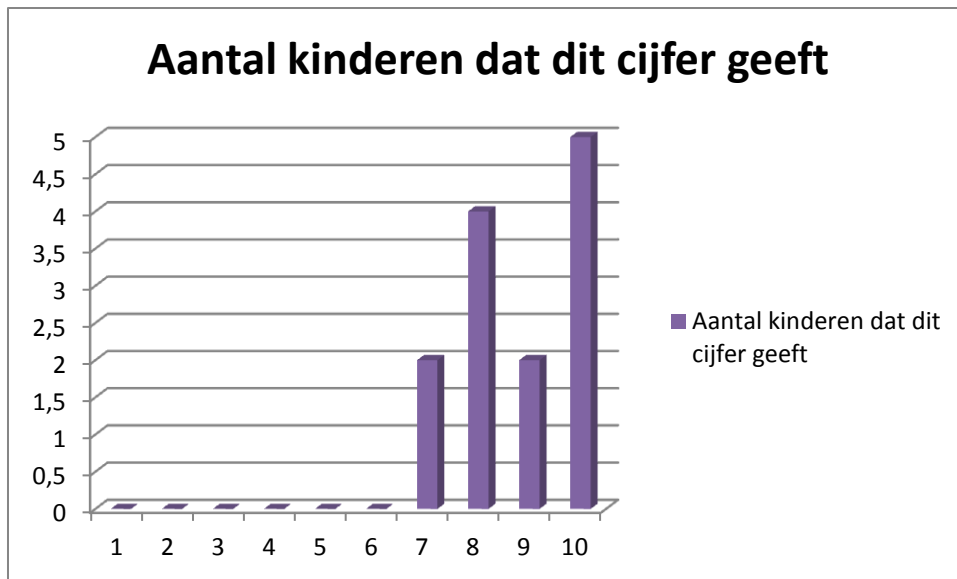
Resultaten vragenlijsten 21 maart 2013

Om de ervaringen van kinderen met betrekking tot het PBS project te meten heb ik een vragenlijst met tien items gebruikt die de kinderen individueel schriftelijk ingevuld hebben. Een voorbeeld van deze voorbeeld van deze vragenlijst en de antwoorden die kinderen geven is toegevoegd in bijlage 1 en 2.

Uit de resultaten van de vragenlijsten blijkt dat alle kinderen vinden dat er meer rust in de klas is. Ze kunnen geconcentreerder werken en ze zijn behulpzamer naar elkaar. De kinderen geven aan dat de sfeer in de klas prettig is. Dit is ook te zien in figuur 4.15, waar de kinderen aangeven hoe zij zelf vinden dat ze zich als klas aan de regels houden en hoe ze de rust en de sfeer in de groep vinden. Figuur 4.16 laat zien dat alle kinderen het project een cijfer tussen de zeven en tien geven.

Figuur 4.15 Resultaten hoe gaan we nu met elkaar om

Figuur 4.16 Beoordeling PBS project in cijfers

Conclusie op data niveau

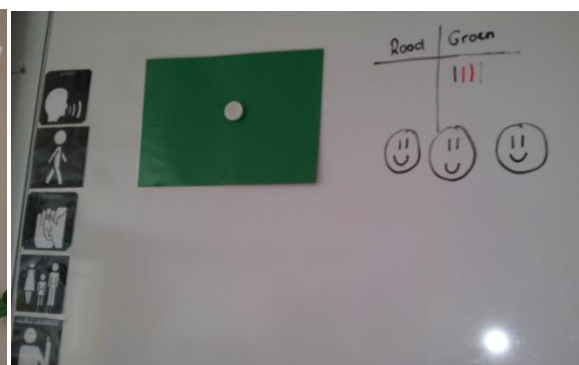
Uit de data-analyse blijkt dat de kinderen actief betrokken waren bij het project. Er heeft een positieve verandering plaatsgevonden in de klas waar het PBS-project is uitgevoerd.

Uit bovenstaande data van de eindmeting komen de volgende punten sterk naar voren:

- De orde in de klas is toegenomen (van vier kinderen naar één kind dat ondergemiddeld scoort).
- De kwaliteit van de onderlinge leerling relaties is omhooggegaan.
- De sfeer in de klas is verbeterd (er scoren geen kinderen meer ondergemiddeld).
- Alle dertien kinderen geven aan dat het rustiger is geworden in de klas.
- Uit de vragenlijst blijkt dat veel kinderen opschrijven dat ze door willen gaan met (delen van) het project.
- Op het gebied van internaliserende en externaliserende gedragsproblematiek is er een vooruitgang te zien bij de uitslagen van de klimaatschaal. Bij zes kinderen heeft een duidelijke stijging plaatsgevonden bij de klimaatschaal over de leerkracht. Dit is zowel bij kinderen met meer externaliserende als bij kinderen met meer internaliserende problematiek. Bij de klimaatschaal over het klimaat in de klas zijn zeven kinderen duidelijk gestegen in hun scores. Dit zijn kinderen met internaliserende, maar ook met externaliserende problematiek, of een combinatie daarvan.

Figuur 4.17 PBS muur

Figuur 4.18 groen/rood spel

Hoofdstuk 5: conclusie en discussie

In dit hoofdstuk wordt een antwoord gegeven op de onderzoeksvragen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het theoretisch kader en de data-analyse uit het vorige hoofdstuk. Dit is de conclusie van mijn onderzoek. Hieraan zijn enkele discussiepunten verbonden, welke genoemd zullen worden. Tot slot benoem ik enkele aanbevelingen voor de school waar ik werk.

Onderzoeksdeelvragen

Om tot het beantwoorden van de onderzoeksvraag te komen, geef ik eerst antwoord op de deelvragen zoals ik die in het begin van dit onderzoek beschreven heb.

Wat is de pedagogische visie van mijn school en hoe sluit deze aan op de theoretische principes van de PBS aanpak?

In hoofdstuk 4 beschrijf ik de pedagogische visie van de school. Hierin komen een aantal punten duidelijk naar voren: de manier waarop we met elkaar omgaan, het opdoen van succeservaringen en het creëren van duidelijkheid en voorspelbaarheid (schoolgids, 2009).

In hoofdstuk 2 ga ik in op de theoretische principes van PBS. Golly en Sprague (2009) geven aan dat het binnen PBS belangrijk is dat je verwachtingen helder maakt, kinderen leert wat je van hen verwacht, gewenst gedrag positief bekrachtigt, aandacht voor ongewenst gedrag minimaliseert en heldere consequenties geeft bij ongewenst gedrag. PBS werkt schoolbreed, vanuit gemeenschappelijke waarden. Er wordt proactief gewerkt aan een positief klimaat. Het signaleren van gedragsproblemen gaat middels data verzameling. En ouders worden actief betrokken bij de ontwikkeling van hun kind.

Als antwoord op de eerste onderzoeksdeelvraag komt naar voren dat er theoretische principes van PBS terugkomen in de pedagogische visie van mijn school. Deze zijn: positieve verwachtingen uitspreken, benoemen en bekrachtigen van gewenst gedrag, een neutrale houding aannemen bij ongewenst gedrag en gedragsalternatieven geven. Ook worden ouders intensief betrokken bij de ontwikkeling van hun kind. Tijdens mijn eigen onderzoek heb ik gemerkt dat dit in elke klas zijn eigen interpretatie heeft. Er wordt niet altijd schoolbreed gewerkt vanuit gemeenschappelijke waarden. Leerkrachten hebben hun eigen regels in de klas, soms in samenwerking met de kinderen gemaakt. Deze regels zijn niet altijd concreet en positief geformuleerd, maar worden wel visueel gemaakt. Er wordt niet altijd een beloningssysteem op de regels ingezet en personeel en collega leerkrachten zijn niet altijd op de hoogte van de gemaakte regels zodat ze kinderen er niet op kunnen aanspreken of belonen. Er wordt niet overal systematisch gebruik gemaakt van objectieve data verzameling om gedragsproblemen of verbetering te signaleren.

Welke rol heb ik als leerkracht bij het invoeren van de PBS interventie?

Marzano (2007) geeft aan dat tachtig procent van de leerresultaten wordt bepaald door kenmerken van de leerling en diens thuissituatie. Twintig procent draagt de school bij aan de leerresultaten van de kinderen. Binnen die twintig procent heeft de school voor een derde deel, en de leerkracht voor twee derde deel invloed op de leerresultaten. Dit geeft aan dat je het kind in de klas niet kunt veranderen, maar dat de onderwijsomgeving, met daarin een groot deel de leerkracht het verschil maakt.

Tijdens het uitvoeren van mijn onderzoek heb ik ervaren dat je als leerkracht ook daadwerkelijk een belangrijke invloed hebt op het gedrag van kinderen. Als leerkracht ben je verantwoordelijk voor het behouden van de orde en het aangaan van interacties tussen jou zelf en de kinderen, en tussen kinderen onderling. Ik heb ervaren dat je samen met de kinderen onderwijs maakt. Je zult ze handvatten en ideeën moeten geven, het proces moeten bespreken, evalueren en sturen. Uiteindelijk kom je dan samen met de kinderen tot een geslaagd eindresultaat Als leerkracht maak je

het verschil door verwachtingen uit te spreken, veel te complimenteren en grenzen te stellen. Hierdoor ontstaat er een veilig pedagogisch klimaat waardoor kinderen tot leren kunnen komen.

Hoe ervaren de kinderen het pedagogisch klimaat in de klas en welke behoeften hebben zij ten opzichte van het PBS traject?

Uit de startmeting van de klimaatschaal en het klassengesprek blijkt dat de kinderen vooral de behoefte hadden aan rust, orde en het verbeteren van de onderlinge leerling-relaties. Dit is te zien in figuur 4.3 tot en met 4.8 in hoofdstuk 4. Uit het waardenspel kwamen daarbij de waarden respect, gelijkwaardigheid en vrijheid naar voren (zie figuur 4.9). Vervolgens kregen de kinderen de regels aangeleerd door middel van modellen. Hierbij kwamen bovenstaande punten naar voren. De kinderen mochten zelf ook oefenen. Daarna bedachten we samen een beloningsstelsel. Ook werd er een concentratie spel en rood-groen spel gespeeld. De kinderen waren erg betrokken bij het project. Ze dachten mee en wilden zelf ook inspraak hebben. Zo maakten ze zelf de regels en gaven ze bijvoorbeeld aan dat ze zelf ook beloningskaartjes wilden uitdelen aan elkaar. Dit om de positieve sfeer in de klas door te zetten.

Bij het evalueren van het project blijkt dat de resultaten op het gebied van rust, orde en de onderlinge leerling-relaties verbeterd zijn. Alle kinderen geven aan dat het project een positieve verandering teweeg heeft gebracht wat betreft het pedagogisch klimaat. Er is meer rust in de groep en kinderen gaan fijner met elkaar om.

In welke mate is er in mijn groep verschil tussen de ervaringen van de PBS aanpak bij kinderen met internaliserende en externaliserende gedragsproblematiek?

Door het vergelijken van de uitslagen van de klimaatschaal en deze te koppelen aan de resultaten van de TRF kom ik tot de conclusie dat er geen opmerkelijk verschil aangetoond kan worden in effecten van het PBS traject op kinderen met internaliserende of externaliserende gedragsproblematiek. Op het gebied van klimaat in de klas, is er bij zeven kinderen een duidelijke stijging te zien. Bij beoordeling over mij als leerkracht is er bij zes kinderen een duidelijke stijging te zien. Dit is zowel bij kinderen met internaliserende, als bij kinderen met externaliserende gedragsproblematiek of een combinatie daarvan. Een kind met externaliserende problematiek geeft aan dat vergeleken met de start de relatie met de leerkracht gedaald is.

Sørli en Ogden (2007) vermelden in hun artikel dat de inzet van PALS (Noorse systeem voor PBS) vooral effect heeft bij kinderen met externaliserende gedragsproblematiek. Uit mijn onderzoek blijkt dat PBS een positieve invloed heeft op zowel kinderen met internaliserende als externaliserende problematiek of een combinatie van beiden. Het aantal kinderen waarmee ik gewerkt heb is echter te gering om een uitspraak te doen over deze onderzoeksvraag. Daarnaast is de duur van het onderzoek te beperkt om resultaten hierover aan te tonen.

Onderzoekshoofdvraag:

Door het beantwoorden van de deelvragen, kom ik tot een antwoord op mijn onderzoekshoofdvraag:

Welke gevolgen heeft een PBS interventie op het pedagogisch klimaat in de klas in groep 7B van mijn school met daarin voornamelijk kinderen met internaliserende problematiek?

Door het inzetten van een PBS interventie, zoals in dit onderzoek beschreven is, heb ik ervaren dat door het betrekken van de kinderen bij het opzetten van de interventie, de interventie breed gedragen wordt. De kinderen zijn gemotiveerd om met elkaar de sfeer in de klas te verbeteren. Ze zetten zich in en hebben goede ideeën en tips. Daarnaast blijkt uit de klimaatschaal dat het pedagogisch klimaat door de kinderen positiever beleefd wordt. Ik meen hiermee aan te kunnen geven dat de PBS gefundeerde interventie een positief gevolg heeft voor de groep.

Daarbij heb ik als leerkracht ervaren dat het voor de leerkracht belangrijk is om dit proces te sturen. Geef de grenzen aan, laat zien wat je verwachtingen zijn, maar blijf de kinderen hierbij wel betrekken. Het allerbelangrijkste hierbij is het oefenen van gedragsregels en het geven van complimenten. Dit sluit aan op de theoretische principes van PBS zoals Golly & Sprague (2009) ze beschrijven, en zoals in hoofdstuk 2 te lezen is. Als leerkracht vind ik het belangrijk om het beste in kinderen naar boven te halen. Ik wil een zo veilig mogelijke sfeer in de klas creëren, net zoals een positief pedagogisch klimaat.

Eerder, in hoofdstuk 3, schreef ik dat binnen onze school de laatste jaren verdichting van problematiek is opgetreden en er een toename is van leerlingen met externaliserende problematiek. Hierdoor kan er een onveilige situatie ontstaan voor de kinderen met internaliserende gedragsproblematiek. Dit is ook zichtbaar bij de nulmeting. Het zijn zowel de kinderen met internaliserende als externaliserende problematiek, of een combinatie van beiden, die lager scoren op de klimaatschaal. Deze kinderen geven ook aan dat ze last hebben van de drukte in de klas. Bij de eindmeting is een positieve stijging te zien. Dit is zowel bij kinderen met meer internaliserende gedragsproblematiek, als bij kinderen met meer externaliserende gedragsproblematiek. Het is mooi om te zien dat ook de kinderen met internaliserende gedragsproblematiek aangeven dat er meer rust is in de klas. Onderlinge leerling-relaties zijn verbeterd, net zoals de interactie tussen leerkracht en leerlingen. Alle kinderen geven aan dat de sfeer in de klas voldoende tot zeer goed is. Een zichtbare stijging op de klimaatschaal. Sørli en Ogden (2007) geven aan dat de invloed van PBS op externaliserende gedragsproblematiek het meest zichtbaar is. Binnen dit onderzoek blijkt dat ook kinderen met meer internaliserende gedragsproblematiek profijt hebben van de PBS aanpak. Het is hierbij wel belangrijk om te vermelden dat het onderzoek uitgevoerd is onder dertien kinderen. Vergelijkend onderzoek bij meerdere groepen zou een mooi vervolg zijn.

Uit bovenstaande blijkt dat er veel positieve gevolgen zijn verbonden aan het inzetten van een PBS interventie. Alle kinderen, zowel met internaliserende als met externaliserende gedragsproblematiek, geven aan dat de sfeer in de klas beter is geworden. Er is meer rust en kinderen gaan fijn met elkaar om. Ik als leerkracht ervaar ook de rust die is toegenomen. Kinderen zijn behulpzaam en willen graag meedenken. Ze werken hard voor complimenten en beloningen. Het spelen van de spellen vergroot de betrokkenheid en laat zien dat de kinderen er volledig voor willen gaan. Het is knap hoe kinderen, ondanks hun problematiek, met elkaar kunnen overleggen. Daaruit komen mooie, gedeelde waarden en regels. Alle kinderen willen doorgaan met (delen van) de interventie die ingezet is.

Discussiepunten

Ik beschrijf dat er veel positieve gevolgen verbonden zijn aan het inzetten van een PBS interventie. Hier zijn wel enkele kritische punten bij te vermelden, waarmee rekening gehouden moet worden bij het interpreteren van de resultaten:

- Er is geen controlegroep waarbij een nul- en eindmeting is uitgevoerd, en waarbij geen PBS interventie is ingezet. Dit had mogelijk een meer krachtig argument voor het effect van de interventie gegeven. Nu is de ervaring van de kinderen het belangrijkste gegeven.
- Binnen mijn onderzoek heb ik alleen naar de mening van de kinderen gevraagd. Ervaringen van andere leerkrachten, onderwijsassistenten of bijvoorbeeld de gymdocent kunnen hierbij ook van belang zijn.
- Het PBS-traject heeft kort geduurd. Eigenlijk staat voor de volledige (schoolbrede) PBS-implementatie voor een school minimaal drie schooljaren (Golly en Sprague, 2009). Vanwege de beperkingen van mijn onderzoek heb ik gekozen voor een klassentraject van enkele maanden.
- De verbetering die optreedt kan van korte duur zijn. In het begin wordt er veel aandacht besteed aan het project. De kinderen werken er vol enthousiasme aan, maar na een tijdje is

het nieuwe eraf en zal het meer binnen de dagelijkse routine vallen. Borging van de aanpak en een vervolgmeting zijn dus van belang.

Aanbevelingen

Vanuit de conclusie en kritische punten die ik hierboven beschreven heb kom ik bij de aanbevelingen voor de werksituatie, en voor andere onderzoekers die een vergelijkend onderzoek willen uitvoeren.

Aanbevelingen voor mijn werksituatie

Uit onderzoek blijkt dat mijn school al actief werkt aan het stimuleren van het pedagogisch klimaat. De volgende aanbevelingen kan ik doen om het pedagogisch klimaat te verbeteren middels de inzet van een PBS interventie.

- Zorg voor gedeelde waarden waar iedereen het mee eens is. Zorg ervoor dat deze waarden schoolbreed bekend zijn en gevisualiseerd worden. Dit zowel voor alle leerlingen, ouders en schoolmedewerkers.
- Verzamel data om de startsituatie te verhelderen, gebruik ze tijdens de implementatie om resultaten te meten en waar nodig interventies bij te stellen.
- Laat kinderen meedenken met het bedenken van de regels. Wat zij belangrijk vinden staat hierbij centraal. Dit praktijkonderzoek sluit hiermee aan bij de literatuur waaruit blijkt dat dit een krachtige factor is om de motivatie en betrokkenheid van de kinderen te vergroten.
- Doe het goede gedrag voor en laat de kinderen dit ook voordoen. Bespreek dit vervolgens met hen. Benoem hierbij vooral wat je van de kinderen verwacht.
- Zorg voor een helder en aantrekkelijk beloningsstelsel. Laat kinderen ook elkaar beloningen geven.
- Evalueer regelmatig met de kinderen, stel zo nodig bij waar nodig is.

Aanbevelingen voor vervolg- of vergelijkend onderzoek

- Tijdens dit onderzoek heb ik vooral een werkwijze en een eerste meting opgezet. Om meer informatie over het effect te krijgen is het noodzakelijk om meerdere projecten in diverse settings op te zetten, waaronder een controlegroep met daarin kinderen met vergelijkbare problematiek.
- Binnen mijn onderzoek ben ik vooral ingegaan op het hebben van heldere verwachtingen, het aanleren van verwachtingen, het versterken van gewenst gedrag en het minimaliseren van ongewenst gedrag. Ik ben minder ingegaan op de consequenties bij onacceptabel gedrag. Dit is iets wat bij PBS ook centraal staat en bij een vervolg- of vergelijkend onderzoek van belang zal kunnen zijn.
- Bij een vervolg- of vergelijkend onderzoek is het belangrijk om te kijken hoe je de aanpak kunt borgen. Deze PBS interventie duurde twee maanden. Een echt PBS traject duurt drie jaar (Golly & Sprague, 2009). Het is goed om te onderzoeken of de stijging in het pedagogisch klimaat blijvend is, of eventueel weer afzwakt. Ook is het hierbij goed om te kijken wat er nodig is om de sfeer in de klas positief te houden.
- In dit onderzoek wordt vooral uitgegaan van de meningen en ervaringen van de kinderen. In een volgend onderzoek zou het goed zijn om ook naar de meningen van andere leerkrachten of onderwijsassistenten te vragen. Op die manier kun je de resultaten vanuit verschillende kanten belichten.

Literatuurlijst

- Achenbach, T. M. (1991). *Integrative guide for the 1991 CBCL/4-18, YSR, and TRF profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Department of Psychiatry.
- Andriessen, D. et al. (2010) *Gedragcode praktijkgericht onderzoek voor het hbo*. HBO raad.
- Alkema, van Dam, Kuipers, Lindhout & Tjerkstra (2006). *Meer dan onderwijs*. Assen: Van Gorcum.
- Barrett, S., Bradshaw, C. & Lewis-Palmer, T. (2008) Maryland statewide Positive Behavior Interventions and Supports Initiative: Systems, Evaluation and Next Steps. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 10, 105-114.
- Beemen van, L. (2006). *Ontwikkelingspsychologie*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff bv.
- Bronfenbrenner, U. (1982). In: C. Kopp/Karkow, *The Child*. Reading, MA: Addison-Wesley Publishing CO, Inc.
- Bradshaw, C., Mitchell, M., & Leaf, P. (2010). Examining the effects of school-wide positive behavioral interventions and supports on student outcomes: Results from a randomized controlled effectiveness trial in elementary schools. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 12: 133-148.
- Bruïne, de, E., Everaert, H., Harinck, F., Riezebos-de Groot, A. (2011). *Bronnenboek onderzoeksstrategieën*. Leoz.
- Cladder, J.M., Nijhoff-Huyse, M.W.D., Mulder, G.A.L.A. (2009), *Cognitieve gedragstherapie met kinderen en jeugdigen*. Amsterdam: Pearson Assessment and Information B.V.
- Diekstra, R. (2003). *Grondwet van de opvoeding*. Uithoorn: Karakter Uitgevers.
- Donkers, A. (2009) *De klimaatschaal als reflectie op leraarsgedrag. Het pedagogisch klimaat in de klas in beeld*. Fontys OSO. www.klimaatschaal.nl
- Eber, L. (2006) *Illinois PBIS evaluation report*. LaGrange Park: Illinois State Board of Education, PBIS/EBD Network.
- Haxe, M., Nijboer, K., Velderman, H., 2010. *Kinderen met ernstige problemen*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Horner, R. H., Sugai, G., Todd, A. W., & Lewis-Palmer, T. (2005). School-wide positive behavior support. In L. Bambara & L. Kern (Eds.) *Individualized supports for students with problem behaviors: Designing positive behavior plans*. (pp. 359-390) New York: Guilford Press.
- Horner, R.H., Sugai, G., Smolkowski, K., Eber, L., Nakasato, J., Todd A.W., Esperanza, J. (2009) A Randomized, Wait-List Controlled Effectiveness Trial Assessing School-Wide Positive Behavior Support in Elementary Schools. *Journal of Positive Behavior Interventions*, Vol. 11, No. 3, 133-144

Irvin, L.K., Tobin, T.J., Sprague, J.R., Sungai, G. en Vincent, C.G. (2004) *Validity of office discipline referrals measures as indices of school-wide behavioral status and effects of school-wide behavioral interventions*. University of Oregon OSEP Center of Positive Behavioral and Support, Eugene, OR.

Golly, A. & J. Sprague (2009) *PBS Goed gedrag kun je leren! Doelmatige strategieën voor in de school*. Huizen: Pica.

Klabbers, W. en Boosten, A. (2013). Een reflectieve-onderzoekende houding: een model voor reflectie als mogelijk hulpmiddel? *Nieuw Meesterschap*, 3 (2), 29-33. Apeldoorn/Antwerpen: Garant.

Lange, de, R. Schuman, H. & Montesano Montessori, N. (2011): *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Antwerpen – Apeldoorn: Garant.

Leeuwen, van, E. & Blonk, A (2011) Schoolwide Positive Behavior Support beschrijving van een schoolbrede aanpak van gedrag. *Zorgbreed, jaargang 8*, 2010-2011. Uitgeverij Garrant.

Marzano, R.J. (2007). *Wat werkt op school: research in actie. Meta-analyse van 35 jaar onderwijsresearch direct toepasbaar in beleid en praktijk*. Middelburg: Bazalt.

McIntosh, K., Chard, D. J., Boland, J. B., & Horner, R. H. (2006). Demonstration of combined efforts in schoolwide academic and behavioral systems and incidence of reading and behavior challenges in early elementary grades. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 8, 146-154.

Muscott, H., Mann E. & LeBrun, M. (2008). Positive behavioral interventions and supports in new hampshire: Effects of large-scale implementation of schoolwide positive behavior support on student discipline and academic achievement. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 10, Number 3.

Onderwijsraad (2010): *De school en leerlingen met gedragsproblemen*. Den Haag: Onderwijsraad

OSEP center on PBIS (2012), *Continuum of School-Wide Instructional & Positive Behavior Support*, verkregen op 01-05-2012, www.pbis.org

Pameijer, N., Beukering van, T., Lange de, S. (2009). *Handelingsgericht werken: een handreiking voor het schoolteam*. Leuven: Acco

Patterson, G.R. & Forgatch, M.S. (1985). Therapist misbehavior as a determinant for parent noncompliance: a paradox for the behavior modifier. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 53 (6), 846-851.

Pedologisch Instituut school, speciaal onderwijs (2009) *Schoolgids* (www.school-pi.nl). Nijmegen, MediaMail

PMTO (2010). *Parent Management Training Oregon*. Verkregen op 11-05-2012. Website: www.pmt.nl

Putnam, Horner & Algozzine (2006). Academic Achievement and the Implementation of School-wide Positive Behavior Support, *Positive Behavioral Interventions and Supports Newsletter*.

Sørli & Ogden (2007) Immediate Impacts of PALS: A school-wide multi-level programme targeting behavior problems in elementary school. *Scandinavian Journal of Educational Research: Vol. 51*, No. 5, November 2007, pp. 471-492.

Stevens, L.M. (1997). *Over denken en doen*. Den Haag: Procesmanagement Primair Onderwijs.

Vansteenkiste, M. en Neyrinck, B. (2010) Optimaal motiveren van gedragverandering. *Tijdschrift voor Psychotherapie* 2010 [36]

Bijlagen

Bijlage 1: vragenlijst

1. Welke onderdelen van het project vond je leuk?

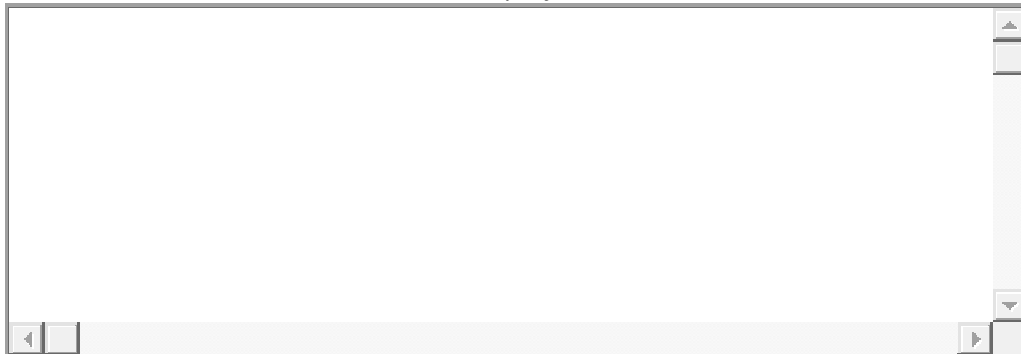
Er zijn meerdere antwoorden mogelijk

- ☐ Samen de regels bedenken
- ☐ De leerkracht deelt sterkaartjes uit
- ☐ We mogen zelf kaartjes uitdelen
- ☐ De beloningen
- ☐ Het concentratiespel
- ☐ Het rood/groen spel

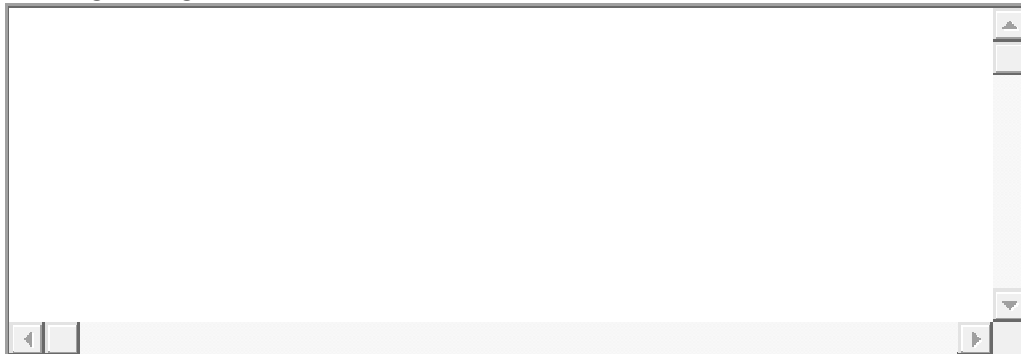
2. Waarom vond je deze onderdelen leuk?

A large, empty rectangular text box with a thin black border. It has a vertical scrollbar on the right side and a horizontal scrollbar at the bottom, indicating it is a scrollable area for a long answer.

3. Wat is er veranderd in de klas door het project?

A large, empty rectangular text box with a thin black border. It has a vertical scrollbar on the right side and a horizontal scrollbar at the bottom, indicating it is a scrollable area for a long answer.

4. Wat gaat er goed in de klas?

A large, empty rectangular text box with a thin black border. It has a vertical scrollbar on the right side and a horizontal scrollbar at the bottom, indicating it is a scrollable area for a long answer.

Vul in hoe je vindt dat de volgende onderdelen nu gaan in de klas.

Wij luisteren naar elkaar

● ● ● ●

□ □ □ □

○ ○ ○ ○

□ □ □ □

□ □ □ □

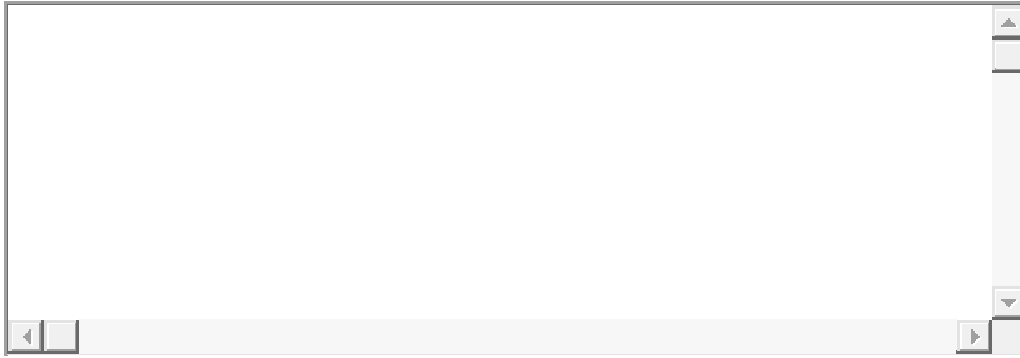
• • • •

□ □ □ □

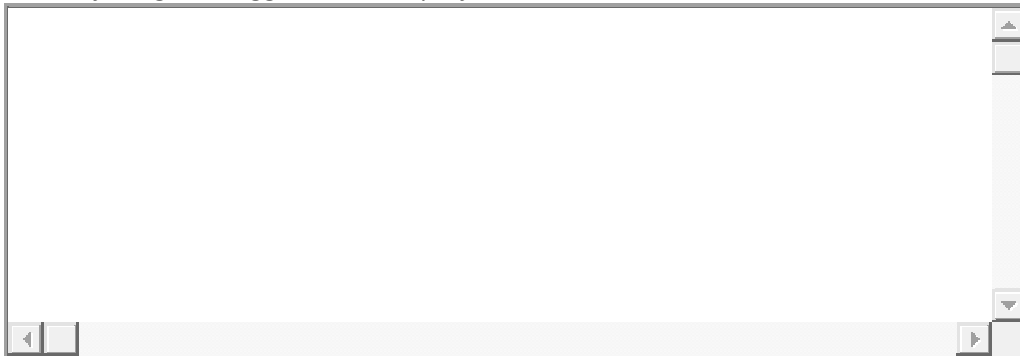
1 is het laagst, 10 het hoogst

--	--

9. Waarom geef je dit cijfer?

10. Wil je nog iets zeggen over het project?

Bijlage 2: antwoorden vragenlijsten

In deze bijlage staan de uitgebreide antwoorden van de kinderen op de vragen die voor dit onderzoek relevant waren om op te nemen.

1. Wat is er veranderd door het project?

1	Het is op sommige momenten rustiger zoals bij het zelfstandig werk
2	Het is rustiger en gezelliger en leuker om naar school te gaan
3	Het is altijd rustig
4	De kinderen zijn rustiger
5	Het is rustiger en we kunnen beter concentreren
6	Heel erg veel, het is rustiger
7	Het is veel stiller en we worden behulpzamer
8	Het is wat rustiger in de klas geworden
9	Er zijn meer regels. Je bent strenger geworden. En het is minder gezellig omdat we alleen zachtjes mogen overleggen
10	Het is rustiger
11	Alles, en daarmee bedoel ik alle dingen die we konden leren
12	De drukte
13	Wel wat rustiger dan eerst

2. Wat gaat er goed in de klas?

1	Dat iedereen respect voor elkaar heeft en gelijkwaardig is
2	Alles wat er is veranderd
3	Rust en stilte en de gezelligheid onder elkaar
4	Het luisteren
5	Het is rustiger en we kunnen beter concentreren
6	Heel veel
7	We letten op de regels
8	Er is niet veel ruzie, het is rustig
9	Veel: overleggen, luisteren, omgaan. Een beetje: rustiger
10	Het is rustig en we overleggen redelijk zacht
11	Eigenlijk wel alles
12	De kaartjes uitdelen
13	Doelgericht lopen en stille vinger

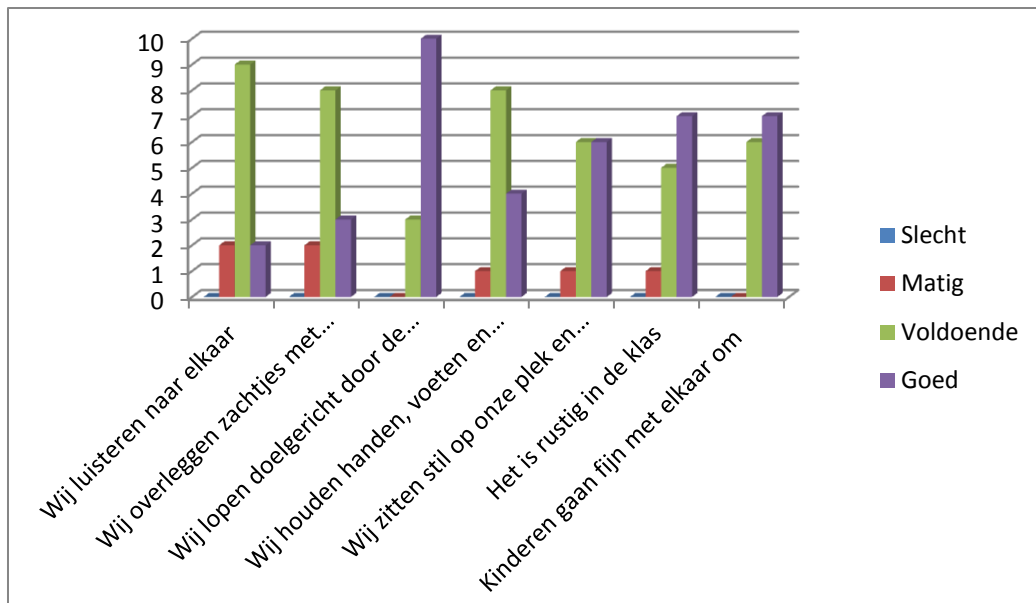
3. Hoe gaan we nu met elkaar om?

De kinderen hebben aangegeven hoe zij vinden dat ze de regels in de klas uitvoeren, en hoe de sfeer in de klas nu is.

Dit op het gebied van de regels die we opgesteld hebben, en over de algemene sfeer in de klas:

- Wij luisteren naar elkaar
- Wij overleggen zachtjes met elkaar
- Wij lopen doelgericht door de klas
- Wij houden handen, voeten en spullen bij onszelf
- Wij zitten stil op onze plek en steken onze vinger op
- Het is rustig in de klas
- Kinderen gaan fijn met elkaar om

Er zijn geen kinderen die 'slecht' scoren. Ook matig wordt weinig aangegeven. De meeste kinderen geven een voldoende of goed op alle punten.

4. Waar wil je mee doorgaan?

1	Het concentratiespel en de beloningen en het groen/rood spel
2	Alles
3	De kaartjes die je zelf mag geven, het groen/rood spel/ het concentratiespel
4	Concentratiespel en zelf kaartjes uitdelen
5	Concentratiespel en 'ik ben een ster' kaartjes
6	Alles
7	De beloningen omdat we soms wel een keertje iets anders mogen
8	De kaartjes, die zijn heel leuk en een soort compliment en ik houd van complimenten
9	Concentratiespel
10	Beloningen, concentratiespel
11	Alle onderdelen
12	Concentratiespel, beloningen
13	De beloningen, die zijn lekker gezellig. En de kaartjes

5. Welk cijfer geef je het project?

